

MOWA (1405) sb f

-o- (230), -ó- (6); -o- : -ó- MurzNT (16:1), BiałKat (6:2), Oczko (1:3); a jasne (w tym 9 r. błędne znakowanie); (Cn o oraz a jasne).

sg N mowa (374). ◇ G mowy (270). ◇ D mowie (36). ◇ A mowę (204) [w tym : -e (4)]. ◇ I mową (167). ◇ L mowie (174). ◇ pl N mowy (37). ◇ G mów (57); -ów (6), -ow (2), -(o)w (49); ~ -ów MurzNT (2), BiałKat, GosłCast (2); -ow MurzHist; -ów : -ow CiekPotr (1:1). ◇ D mowám (4) [w tym: -ąm (1)]. ◇ A mowy (46). ◇ I mowami (15). ◇ L mowach (19); ~ -ach (16), -äch (3); -äch Górndworz; -ach : -äch MurzNT (1:1), Leop (2:1). ◇ du N (cum nm) mowie (2) Górndworz F7 [2 r.].

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Wszelka wypowiedź słowna wyrażona ustnie lub na piśmie; to co się mówi lub zostało powiedziane, zarówno treść wypowiedzi, jak i słowa tę treść zawierające; zdanie, twierdzenie, nauka, zalecenie; oratio, sermo Mącz, Modrz, Cn; eloquium, loquela Vulg, Cn; verbum Mącz, Vulg; vox Mącz, Modrz; dictum Modrz; dictio, locutio, loquutus Cn (1001) : Ci ktorzy ich namniey máią/ Swoie cnoty obmawiáią: Anóc mowá nie pomoże BierEz M2, B2v, Ev, I, Q4; PatKaz III 109, 145; HistJóz Av; day mi prawdę y mocznóć/ y mowę prawá dobrze brźmiączą w wfta moie/ iżby były lube flowa moie przed oblicznością [!] twą y wśzytkim widzącym y fluchaiącym mnie TarDuch D7; BielŻyw 83; GlabGad C2 [2 r.], N2 [2 r.]; BierRozm 3; RejJóz O; RejKup g4v, h4v, m5v, 15, v2v, v4, v7; KromRozm I A2 [2 r.]; na łaianiá y wśczypliwe mowy [...] fKromniuczko odpowiedáł MurzHist T2, S2v; I s ftałósię potychto mowach [post verba haec] iakoby za ómń dni [...] wśzedł [Jezus] na gorę modlić się MurzNT Luc 9/28; Rzeczé mu Iefus/ Idź/ fyn twói żywié/ i vwierzył człowiek fłowám (marg) mowie (-) [credidit homo sermoni]/ ktore mu powiedziáł Iefus/ i fzedł. MurzNT Ioann 4/50, k. 61, Matth 15/12, k.19, 91, Mar 8/32; BielKom D8, E2v, F4; GliczKsiąż E, E3; A fnadź w nędznym yęzyku mym y mowy nye sftanie/ Bych myáł to wślytko wśfłóć co we mnye znałz Pánie LubPs ee, ee3v, hh4v [2 r.]; Iefliże tho nie flodka nie zdradliwa y nie pochlebna mowá? ludziom prośtym powiedáć/ iż [...] ktorzy tych Kołatzow wkuřzą/ ćielefne y duřzne zdrowie bierzą? KrowObr 99, 46v, 99, 222v; Bowiem káżdą fkrętą myřł fnádnie wyda mowá/ Gdyź záwždy gębá plecie o czym myřli głowá. RejWiz 6v, 44, 60, 89v, 109, 126v, 187v; Nie iefł mu táyne wśfelkie myřlenie/ á nie fkryste fie przed nim [przed Bogiem] żadna mowá [ullus sermo; żadna powieřć WujBib]. Leop Eccli 42/20; to iefł piřmo ktore rozdzielnie/ nápiřáne iefł: Mane/ Thecel: Ffáres. A ten iefłh wykład they mowy [interpretatio sermonis]. Leop Dan 5/26, 1.Reg 16/18, 30/24, 3.Reg 21/27, 22/13, Iob 38/2 (13); UstPraw C2; RejZwierz 115; Tedy odřzedřzy Fáryzeufřzowie/ ráđźili fię aby go podchwycili w mowie [in sermone]. BibRadz Matth 22/15, Ps 34/14, Eccli 9/23[25], Eph 4/29; OrzRozm R4v; BielKron 80 marg, 218v, 302, 452; GrzegRóżn B4v, D3, F3, L; KochSat B; KwiatKsiąż C3, H [2 r.], O4v; Anceps oratio, Mowá ktorą może ná obie řtronie rozumieć Mącz 9b; Obcaecat orationem totam oratione obscura, Zátrudnia wřziřtkę mowę trudnym powiedániem. Mącz 29c; Large blandus, Czyřty/ wdźięczney momy [lege: mowy, lekcja momy mniej prawdopodobna]. Mącz 184c, 11c, d, [18]a, 29d, 33c (18); Aczći ták pilná y vczóná mowę grzéch przerwáć/ á wřzákóź zdźierzeć fye nie mogę/ ábym ćię tu niepytał OrzQuin 03v, Aa4v; Niewiem czemuby inákřze piřanie być miáło/ niź mowá/ gdyź piřanie nic inego nie iefł/ iedno iákiř křtałt/ á wyobráżenie mowy Górndworz F3, E2v, F3, F3v [4 r.], F8v, L2, N8, Dd6; RejPos [226]v; řtrzeź że

lye thego/ áby go [imienia Bożego] nie pomázał krzywoprzyfyełstwem/ íprofną mową/ máactwem/ y wielomówłtwem proznym/ á niepožitecznym. *BiałKat* 206, 201 [2 r.]; *BielSat* C4; *GrzegŚm* 24, 60; *KuczbKat* 395; Nic mądra mową gdzye ízalona głową *RejZwierc* 214v, 216v, 250; *KochMon* 34; *WujJud* 189; *WujJudConf* 112, 175v, 255; *RejPosWstaw* [110³]v [4 r.]; *BudBib Sap* 8/8, *Eccli* 9/23[25]; *BudNT Ioann* 4/37; *CzechRozm* 17, 18, 31v, 54v, 68v (73); *PaprpPan* K2; ktorzi [areopagici] w ciemności [...] fady íprawowali: áby dáli znác/ że nie ná mowiące ofoby/ ále ná fáme mowy [non dicentium sed rerum, quae dicerentur] baczenie máią. *ModrzBaz* 87v, 19v, 20 [2 r.], 61v, 129v, 142v; *Oczko* 23v; Záchoway íwóy íęzyk od wízeteczný mowy *KochPs* 47, 111, 116; nie był pyłzny/ ále iáko pokornym przyfioi/ poddány/ ípokoiny/ w mowie niewízeteczny/ á do wízego dobrego fklónny. *SkarŻyw* 328, 195, 317, 483, 589; *KochTr* 16; *StryjKron* 190; przepowiedáli [apostołowie] wízędy *Euangelium*. A pan dopomagał y mowę vtwierdzał/ przez znáki náśláduiące. *CzechEp* 125, 76, 108, 115, 133, 142 (23); Tákowey ízkárádey nieprzyfioyney mowy/ kto z wiernych/ y pobożnych bez záłości fluchác może. *NiemObr* 68, 26 [2 r.], 74, 116, 140; *KochFr* 80, 101; *WisznTr* 10; *KochPieś* 34; *PudlFr* 33, 71; *BielRozm* 6, 8; *GórnRozm* D4v; *Paprup* L4; *ZawJeft* 6, 39; *Calep* 59a, 133a, 187a, 444b, 465b (9); *GrochKal* 17; *Phil* G4; *GórnTroas* 28, 42, 58; *GrabowSet* V3v; *OrzJan* 88; *LatHar* 252; Nie wíżyscy poymuią mowy tey [verbum istud]/ (marg) Abo słowá tego, ábo rzeczy tey. [...] (-) *WujNT Matth* 19/11; áby was nikt nie podchodził przez wyfáwną (marg) ábo wywodną. G. (-) mowę [in sublimitatem sermonum]. *WujNT Col* 2/4, *Matth* 7/28, 19/1, 22/15, s. 129 marg, *Mar* 7/29 (23); *PowodPr* 48; *SkarKaz* Oooo2b; *CiekPotr* A3v; *CzahTr* Kv; *GosłCast* 25 [3 r.], 36, 38, 42, 46 (9); *KlonFlis* H2v; *KlonWor* 28; *ZbylPrzyg* ktv.

mowa czego [= odznaczająca się czym, zawierająca co] (13): Abowiem Bog był w Kryfthufie íwiát íobie iednáiąc/ nie przyczytáiąc im [ludziom] grzechow ich/ y położył w nas mowę tę ziednánia [verbum reconciliationis]. *BibRadz* 2.Cor 5/19; *BielKron* 334; A nie ták te fłowá fáme w íobie íá/ iáko gdy mowimy/ Kryftus íeft Syn Boży/ bo tu niemáíz mowy zákrytey táiemnice/ iáko w fłowiech tych to íeft ciáło moie. *WujJudConf* 253v; *BudNT 1.Tim* 4/6; *CzechEp* 182, 280; *NiemObr* 90 [2 r.]; Abowiem iednemu przez Duchá bywa daná mowá mądrości: á drugimemu mowá vmieiętności [sermo sapientiae ... sermo scientiae; mądrá mowá/ y vmieięthna *BiałKat* 201] *WujNT 1.Cor* 12/8, 2.Cor 6/7, *Hebr* 5/13, 7/28.

mowa około czego (1): Poty kres niechay będzie/ mowy około wydwarzánia *GórnDworz* G2v.

mowa ku komu (4): gdzie íeft íego [Syna Bożego] k tobie láfkawa mowa/ gdzie ono íłodkie kázanié *OpecŻyw* 84. Cf »była mowa [czyja]«.

mowa przeciw czemu (2): [grzechy] zwierzchnie/ íeft mowa y vczinki przeeiw prikazaniu Bożemu *SeklKat* Q4v, Q4.

mowa o kim, o czym (29): *KrowObr* 66, 66v [2 r.]; *GrzegRóżn* B4v; *KwiatKsiąż* I4v marg; *SarnUzn* H5; *SienLek* 145, 158; *WierKróc* B; íż możemy zániecháć mowy o grzechu/ ktorym przyrodzenie náíze przez zazdrość ízátáńfká/ íeft zaráżone *CzechRozm* 206v, 160v; Nikczemne y nie Chriściáńskie mowy o pánu Christuśie X. K. *CzechEp* 142 marg, 9, 46, 76 [3 r.], 300, 351, 352; *ActReg* 98; *KolakCath* B4; *WujNT 1.Cor* 1/18, *Hebr* 6/1; *SarnStat* 772; Alem ía ízalony íeft, zem íię mowá o złych Obyczáích zábáwił Rzeczypóspolitey Szkodzących *CiekPotr* 80. Cf »mowa jest [o czym].

mowa czyja [w tym: *pron poss* (127), *G sb i pron* (110), *ai poss* (49), *N sb*] (1) (287): Mowá krolewka ma być nieodmienna. *March*¹ A4; Boć ten człowiek kędy poydzie/ O nas wżędy mowić będzie: Y wwierzą iego mowie/ A tak wymie nálzey ławie. *BierEz* G4, S; *OpecŻyw* 3v, 51, 84, 136v; *PatKaz III* 149v; *HistJóz* A2v, B2; *BielŻyw* 59, 73, 79; *BierRozm* 5; *WróbŻółt* 55/5, 11, 118/9, 16; Abowiem y mowá twoiá fáłłfywa łnádnie okáże myłł złółciwą twoię *RejPs* 78; *SeklKat* Fv, S3v; Indowie náthychmiałł vłlyłzawłzy mowę Ałexandrowę [*sermonem Alexandri*]/ [...] poczęłi Ałexandrá iáko bogá chwalić. *HistAl* H8v, B3v, Fv, F8; *KromRozm I* N3; *MurzHist* D4, H3v, K2, T2; iako napifáno ielt/ wksięgach mów łłajálzá [*in libro sermonum Esaiæ*] proroka *MurzNT Luc* 3/4; wielé s Samaritanów weń [w *Jezusa*] wwierzyło dlá mowy niewiałty [*propter verbum mulieris*]/ która świádczyła *MurzNT Ioann* 4/39, *Matth* 10/14, k. 103v, *Ioann* 4/41, 10/35, 15/3; *BielKom* B4, C3v, F6v; Cudna mowá złółnikowá pełná ielt fáłłzu/ á chytrości/ á obłędnych náuk. *LubPs* I4v *marg*, E3, 06v *marg*, ff3, hh2 [2 r.]; *GroicPorz* t3, x4; *KrowObr* 66; *RejWiz* 89v; wyłłucháne łá łłowá twoie/ á ia przyłłedłem dlá mow twoich [*propter sermones tuos*], *Leop Dan* 10/12, 2.*Reg* 24/4, 19, 3.*Reg* 10/7, 13/5, 17 (27); *KochZuz* A5 [2 r.]; *BibRadz Job* 41/3, *Eccli* 1/28, *Matth* 10/14, 2.*Tim* 2/17; *OrzRozm* A3v, K3v [2 r.]; *BielKron* 7, 7v [2 r.], 13, 80, 81v, 82; *KochSat* B3v; *KochZg* A3v; *KwiatKsiąż* D2, F2, F3; *Mącz* 250d, 337b, 350b; *OrzQuin* D3v, S4v, Aa4v; *SarnUzn* D6v; *SienLek* 14; *GórnDworz* E8v, Z3v, Cc7, Gg8, li6v; *BiałKat* 283v [3 r.] 321 [3 r.]; Tá Páńfka łkázń zá Apołtoły wydána/ gdzie ich mowę Duchá ł. mowá zowie *WujJud* 30, 235; *WujJudConf* 109; *RejPosRozpr* b4v; *BudBib* cv, *Job* 6/26, *Prov* 7/21, *Dan* 4/17; *MycPrz I* A4v, II B2v; *BudNT Ioann* 5/24, 8/21, 10/35, 15/20, 17/20 (7); wedłóg obiáwienia Janowe⁸⁰ [...] nie mowá Bog/ ále mowá Boża: co ielt łepiey y włáfniey nápiáno *CzechRozm* 42; Z mowy twoiey vłpráwiedliwion będziełz/ y z mowy twey [*verbis tuis ... verbis tuis PolAnt Matth* 12/37] potępion będziełz. *CzechRozm* 213v, 14v [2 r.], 15, 16 [2 r.], 18, 20v (25); *PaprPan* D4v, Z2; ktorego [król] wywylłzyć vmylłł: niech przesłucha iego mowy [*audiatur eius vox*] ábo w rádźie/ ábo ná łądźiech *ModrzBaz* [41]; Niebędźie tám [*na sędzie boskim*] ná pomocy mnołtwo sług/ áni zycźliwość łudu/ áni mowy przyiácielskie ná vpodobáne wyrzecźone [*non secundis admurmurationibus fautorum res peragetur*]. *ModrzBaz* 136v, 30, 60, 81v, 89; *KochPs* 75, 205; *SkarŻyw* 57, 88, 119, 126, 456; *MWilcHist* F; A iż przez mowę Anielłká rozumie łłowo y wyroki Boże/ od Bogá łámego przez Anioły Moizelłzowi podáne *CzechEp* 115, 5, 25, 73, 74, 76 (27); *KochJez* B4; *NiemObr* 70, 74, 88, 93; *WerGośc* 260; *WerKaz* 292; *BielSjem* 18; *KochPieś* 29 [2 r.]; *PudłFr* 26, 73; *ArtKanc* S4; *GórnRozm* A4, D2v; *PaprUp* K3v, K4, K4v, L3v; *ZawJest* 43; *ActReg* 50, 111; *GrochKal* 9; *GórnTroas* 40; *GrabowSet* Bv, P2, Yv; *OrzJan* 76; *LatHar* 20, 164, 344, 698; *WujNT Matth* 5/38, s. 30, 154, *Luc* 1/29, 3/4 (29); *WysKaz* 30; *WitosłLut* A5; *PowodPr* 48; *SkarKaz* 80, 85; *VotSzl* A4; *GosłCast* 17, 18, 19 [2 r.], 29 (11); *SkarKazSej* 688a; *KlonFlis* D4; *ZbyłPrzyg* B4v. Cf »mowa ust [czyich]«.

cum A cum inf (1): tedyć temulłz twárda mowá ielt Kryłthulá być prawdźiwie y włáfnie Synem Bozym *GrzegRóżn* G4.

Z przytoczeniem: w funkcji przydawki dopełniającej [w tym: „mowa” w połączeniu z zaimkiem wskazującym jako zapowiednikiem (11)] (13): *Leop* 4.*Reg* 20/19; A co łie też tknie tey mowy/ Vczyńmy/ człowieká: ná tę też tak odpowiadám *CzechRozm* 16, 28, 34; Z tądźe one nieczyłtych

ludzi mowy [*illae voces*]: Ktoby wieśniaká álbo chłopá zabił [...] iákoby też plá zabił. *ModrzBaz* 89; Czemu też podobna ieft y oná mowá Chrístułowá: podobne ieft krolestwo niebieskie dzieięściom dziewicam *CzechEp* 372, 144, 149, 263, 267; *WujNT Ioann* 7/36, 12/38, 1.*Cor* 15/54.

Ze zdaniem dopełnieniowym w funkcji przydawki dopełniającej [w tym: iż(e) (5), że (1)] (6): *RejRozm* 395; Wierná mowá [*Fidelis sermo*; tá powieść *WujNT*]/ y wízelkiego przyięcia godna: Iífz [*quod*] Chryftus Iezus przyšzedł [...]/ áby grzełzne zbáwionemi wczynił *Leop* 1.*Tim* 1/15; *BibRadz* 1.*Tim* 1/15; *PaprpPan* D4v, Z2; *CzechEp* 356.

Z połączeniem zdania dopełnieniowego z przytoczeniem [w tym: że (2), iż (1)] (3): *OpecŻyw* 105v; áby lię wypełniła mowá nápiřana w zakonie ich. iż [*sermo scriptus ... Quia*] nienawidzieli mię dármo. *BudNT Ioann* 15/25, *Mar* 14/72.

W połączeniach szeregowych (30): A takowe żądze/ mowy/ y wczinki/ fą grzechy śmiertelne *SeklKat* Q4, Q4, X; *Leop* 1.*Thess* 1/5; *BielKron* 334; *OrzQuin* G4; *KuczbKat* 60; *RejŻwierc* 195v; *WujJudConf* 63v; ále wzorem bądź wiernym w mowie/ w obcowaniu/ wmiłosci/ w wierze/ wczyřtości [*in verbo, in conversatione, in charitate, in spiritu, in fide, in castitate*]. *BudNT* 1.*Tim* 4/12; Káždy tedy ma lię pilnie łtárác o to/ żeby w życiu łwem y w obyczáioch/ w mowie y w łprawách [*in vita ac moribus suis in sermone as rebus agendis*]/ nic zmyřłonego niemiał *ModrzBaz* 60v, 17v, 61, 65v, 69, 86; *SkarŻyw* 310; ktorzyby od fałřzu/ wřtaw/ mow/ řwiádectw y mniemánia fałřszywego wwiędźieni y poimáni byli *CzechEp* 5, 138, 187, 354; com zgrzeřzył/ myřłá/ mowá/ wczynkiem/ y opuřzczeniem. tego mi žal *LatHar* 136, 20, 344; Mowy/ pieřni/ kazánia/ y piřmá haeretyckie/ łzkodliwe/ y zárázliwe fą *WujNT* 738, 31, 733; *PowodPr* 51; *SkarKaz* 85b; *CiekPotr* 88.

W przeciwstawieniach: »mowa ... moc (3), cnota, pismo i druki, śmierć, uczynki« (7): Nie po mowie/ ále po wczynkoch mamy ładzić. *BierEz* N2; nye w mouye zalezy krolestwo boze ale wfamey cznoczye *PatKaz III* 150; Abowiem nie w mowieć ieft krolestwo Boże/ ále w mocy [*Non enim in sermone ... sed in virtute*]. *WujNT* 1.*Cor* 4/20, 1.*Cor* 4/19, *Zzzzz3*; O Boże/ ktorego chwałę dnia dźięsieyřzego niewinne/ ále koroná męczeńřká wczczóne dźiátki/ nie mowá/ ále śmierciá wyznály *LatHar* 445; iż kto chce nie tyle mowá/ ále y piřmem y drukámi bluźni bez boiáźni/ nawyřřzego Bogá nářzego w Troycy *SkarKazSej* 703a.

W charakterystycznych połączeniach: mowa bluźniwa, błazeńska, chytra (3), cudna, dotkliwa, figuralna, gorna, hojna, jednostajna [= zgodna z innymi], łaskawa (3), mało mądra, mądra (4), niemądra, nienawisna, nikczemna (3), oblesna, odrzeczna, opaczliwa, plugawa (5), pochlebska, powaźna (3), prywatna, przewrotna, skora, sprořna (7), swowolna (2), szkarada (2), szkodliwa, szkolna, uszczypliwa (6), (nie)własna (6), wřtydliwa, wřzeteczna (6), wyniořła, zawila, zdradliwa (4).

Przysłowie: A podobno iáka twarż táká też y mowá/ Iáki v kogo rozum/ takie będą łłowá. *Prot* C3v.

Frazy: »brzmi mowa« (1): Táká teraz po wielkim brzmi páłacu mowá. *SzarzRyt* D3v.

bibl. »była (a. stała się) mowa [czyja]« = *przemowił* [w tym: do kogo (5), k(u) komu (3)] [szyk zmienny] (6:3): *MurzNT Ioann* 10/35; łtála řie mowá Páńřka ku temu prorokowi [*actus est sermo Domini ad prophetam*] *Leop* 3.*Reg* 13/20; *BudNT Ioann* 10/35; *CzechRozm* 8v; *CzechEp* 283; *PudłFr* 73; Ieřliżeć one nářwał Bogámi/ do ktorych byłá Boża mowá [*ad quos sermo Dei factus est*; do ktorych řie mowá Boża łtála *Leop*] *WujNT Ioann* 10/35, 2.*Cor* 1/18.

bibl. »jest [przy kim] mowa [czyja]« = [ktoś] przemawia przez kogo (1): Iełt przy nim [Elizeuszu] mowá Pańfka [est apud eum sermo Domini; iełt v niego łowo PANSKIE WujBib]. *Leop* 4.Reg 3/12.

bibl. »mowa jest: „tak tak” (a. „jest jest”), „nie (tak) nie (tak)”« [o słowach i wypowiedziech zawierających prawdę] [szyk zmienny] (5): *SeklKat* Fv; *CzechEp* 336; Niechayże mowá wáłzá będzie; Ták/ ták: Nie/ nie [Sit autem sermo vester: Est, est; non, non]. *WujNT* *Matth* 5/38; TAK, TAK, ábo Iełt/ iełt. Nie/ nie/ ma być mowá Chrześcijánfka. *WujNT* *Ccccc2*, *Iac* 5/12.

bibl. »mowa [czyja] jest (a. jest w niej) „tak i nie (tak)”« [o wypowiedziach chwiejnych i niezdecydowanych] (3): *BudNT* 2.*Cor* 1/18; *CzechEp* 208; iż mowá náłzá która byłá do was/ nie iełt w niey IEST, y NIE iełt (*marg*): nie byłá, Ták y Nie. (-) [quia sermo noster ... non est in illo est et non; iż w mowie náłfey ... nienáyduie fie/ Iełt ták/ y nie ták. Ale iełt w niey/ iełt *Leop*]. *WujNT* 2.*Cor* 1/18.

»mowa jest, być musi [o czym]« = *mówi się, musi się powiedzieć* (2:1): w przyłzłym Rozdziale o thym mowá być muśi. *SienLek* 158; *CzechEp* 300; Heretycy ták mowią: że tu mowá iełt o karaniu oycowłkim á nie ładowym. *WysKaz* 28.

»mowa przemija prędko« (1): Bo mowá iego [Boga] przemiya prętko á niewymownie [*velociter currit sermo eius VulgPs* 147/15] *LubPs* ff3.

»mowa [jaka] rusza (a. ruszyła) [kogo]« (2): *GórnTroas* 47; Bo powážna twa mowá rychléy páná rułzy. *GosłCast* 18.

»mowa urąga [kogo]« (1): Day mi pokoy/ iuż mię dość mowá twa vrąga. *GosłCast* 29.

bibl. »mowa się wypełni (a. napełni), zostanie« [w tym: czyja (3)] [szyk zmienny] (5:1): Aby fie napelnila mowa którą mowił/ Ze ktores mi dál nie łtracilem s nijch żádného. *OpecŻyw* 105v; *HistJóz* B2; *BudNT* *Ioann* 15/25; Aby fię wypełniłá mowá Iefułowá/ którą powiedział/ oznáyemuiąc [Ut sermo Iesu impleatur, quem dixit significans; Aby fie wypełniły łowá lezułowe *Leop*] którą śmiercią miał vmrzeć. *WujNT* *Ioann* 18/32; tedy fię słtanie mowá [tune fiet sermo] oná nápiłána: Smierć iełt požártá wzwyćieftwie. *WujNT* 1.*Cor* 15/54, *Ioann* 12/38.

bibl. »mowa [czyja] wyszła [od kogo]« (1): Od Páná Bogá wyłzłá mowá [A Domino egressus est sermo *VulgGen* 24/50; thá rzecz wyłzła od Páná *Leop*] páná twoiego/ nie możemy my iemu ni w czym fie przeciwić *BielKron* 13.

Zwoty: »mowy broić« (1): Wy fie go [Boga] máło boićie/ Gdy tákie mowy broićie. *BierEz* G3.

bibl. »dać mowę [komu], (jest) dana mowa [komu]« = *datur alicui sermo PolAnt, Vulg* (1:2): *WróbŻółt* oov; *BudNT* *Eph* 6/19; áby mi byłá daná mowá w otworzoniu vft moich z bośpieczeńftwem *WujNT* *Eph* 6/19.

»mowę (a. mowy) mowić« [w tym: którą mowił (5)] = *sermonem dicere Vulg* [szyk zmienny] (9): *OpecŻyw* 105v; *Leop* 4.Reg 7/18, 20/19; Mowá którą mowiłem [sermo quem locutus sum]/ oná iy ołádzi w óstátni dzień *BudNT* *Ioann* 12/48, *Mar* 14/72; *CzechEp* 380 [2 r.]; á rozliczne mowy mowili [apostolowie]/ o Synie Bożym. *ArtKanc* H15; *GórnTroas* 10.

»mowić, namowić [kogo] mowá [jaką]« [szyk zmienny] (2:2): Co on mowił [...] łpráwdziwą a niezmierná boleściá/ i mowá powážną i łtateczną *MurzHist* Kv; też y ogień niektore przez przypędzenie/ niektore łágodną mowá námowił [Niemrot] chwalić. *BielKron* 7; *BudBib* *Prov* 7/21; *BielSen* 6.

»mówić (a, powiedzieć) w mowie [czyjej]« (3): podług znamięnia ktore był powiedział mąż Boży w mowie Páńfkiey [*quod praedixerat vir Dei in sermone Domini*;... słowem PANSKIM *WujBib*]. *Leop 3.Reg 13/5*; bo mówił do mnie Pan w mowie Páńfkiey [*locutus est... in sermone Domini*;... słowem PANSKIM *WujBib*] rzekąc *Leop 3.Reg 13/17*; *CzechRozm 60*.

»obracać [ku komu] mowę« (1): Y wnetze ku temuż Bogu obracza śwą mowę *SarnUzn D6v*.

»mowę podawać« (1): izalis ty iest Alexander/ ktory s takowym gniewem twoię mowę podawałz [*sermonem tuum promulgas*; thwoya mowa mowysz *HistAl 1510/203*] *HistAl Fv*.

»mową [co] pokazować« (1): tedy iuz tą mową śwą táiemnicę tę Troyce świętey zdawná pokázował. *CzechRozm 14v*.

»[kogo w mowie przeskoczyć [= pominąć]« (1): [mówi *Pudicitia*] Bo kto mię w mowie przeskoczy/ Rádá mu wykolę oczy/ A kto mię ma ná bączności/ Stoi iego rzecz w cáłości *BielKom E5v*.

»przycierać [komu] mowami« (1): Długoż będziecie trápíc dulfę moię/ y przycierać mi mowami [*atteritis me sermonibus*]? *Leop Iob 19/2*.

»przyjąć mowę [czyj]« = *recipere sermonem Vulg* (2): Wy bráčia stáliście się náfládowncámi nászymi y páńfkimi/ przyjąwłzy mowę [*excipientes verbum PolAnt 1.Thess 1/6*; przyjąwłzy słowo *BibRadz*] (Bożą) w wielkim wćilku *CzechEp 25*; *WujNT Act 2/41*.

bibl. »roznieść mowę« (1): Nie gardź krolem w vmyśle twoim [...] bo snadź y ptacy powietrzni rozniolá głos twoy y mowę twoię [*adnuntiabit sententiam Vulg Eccle 10/20*]. *BielKron 82*.

»w mowie [czyjej] sądzić [co]« (1): Nuż wy co fie w swoich wymowách chlúbicie/ A głęboke rzeczy w mowie swey sądzicie *LubPs hh2*.

»mową [czyj] sprawować (a. czynić) [co]« (3): Nie swoię mową czyni to kápłan/ ále mową Chrystułową: y mową Chrystułową then Sákráment spráwuie *BialKat 321, 283v*.

»strzec mowy, mowę (za)chow(yw)ać« = *sermonem servare PolAnt, Vulg [szyk zmienny]* (3:6): *WróbŻółt 118/9*; *MurzNT Ioann 17/6*; *GrzegRóżn Lv*; *BudNT Ioann 15/20*; *NiemObr 88*; Ieśli kto záchowa mowę moię śmierci nie ogláda ná wieki. Rzekli mu [*Jezusowi*] tedy Zydowie [...] Abráhám vmárł y Prorocy: á ty powiedałz; Ieśliby kto strzegł mowy moiey nie skósztuie śmierci *WujNT Ioann 8/51, Ioann 8/55, s. 733*.

»(wy)trwać przy, w mowie [czyjej]« = *być wiernym nauce; manere in sermone PolAnt, Vulg* (1:1): *BudNT Ioann 8/31*; Ieśli wy trwác będziecie przy mowie moiey práwdziwie vczniámi moimi będziecie *WujNT Ioann 8/31*.

»mowy [czyje] wywracać« (1): mowy i pílmá ludzi niewinnych wywracáią *CzechEp 73*.

»[o czym] w mowę zająć« (1): gdyłmy o ránach w mowę zálzli *SienLek 145*.

»zamknąć, zawiązać mowę« [*szyk zmienny*] (5:1): tem swoię mowę onżeto ktory Socratefa słuchál/ zawiązáł/ íłz go to frałwie *MurzNT 103v*; *BielKron 403v, 463*; Prawdá káždem^u zámknie mowę. *RejPos 231 marg*; *SkarŻyw 142, 188*.

»mową zgrzeszyć; w mowie upadać« (2;1): yłz marya panna praczouala fyą o thouarzyłzky swe by ktora łnych kthorą mouą nyezgrzełchyla *PatKaz III 149v*; *LatHar 136*; Ieśli kto w mowie nie vpada [*Si quis in verbo non offendit*]: ten iest mąż dołkonáły. *WujNT Iac 3/2*.

Wyrażenia: »mowa o Bodze« = *teologia* (1): *Theologia*. to ieft mowa álbo nauka o Bodze. *KwiatKsiąż* I4v marg; [Theologia sermo de deo. Mowa o bodze. Heilige schrift *Cervus* A].

»ciemna, tajemna [= *trudna do zrozumienia*] mowa« (1:1): VZywánie przypowieści/ y páraboł/ y táiemney mowy/ w ktorey fię co wielkiego y mądrego pokrywa/ ieft ftárodawne/ y ludziom mądrym zwyczajne. *SkarKaz* 79a; A co fię przyczyni dotyczy tey cięmney w párabołách Páná nálezego mowy y náuki: tá ieft pierwiza. *SkarKaz* 80b.

»dworska [= *wytworna, elegancka*] mowa« (1): Praetextatus sermo, Obyczajna/ fpániła/ dworska/ vczciwa/ wftydliwa mowá. *Mącz* 453d.

»dworska [= *wykrętna, fałszywa*] mowa« (1): dworfkich mow fwoich/ zmyślaniem/ bluźnierftwy/ ábo przyśięgámi póspolicie popieráią *PowodPr* 48.

»głęboka [= z *głębi serca, serdeczna*] mowa« (1): Sermo intimus, Głęboka mowa. *Mącz* 172b.

bibl. »głęboka [= *uczona i piękna*] mowa« = *profundus sermo Vulg* (2): Abowiem nie do ludu głęboki mowy/ y nieznáiomego ięzyká ciebie pósyłáią *Leop Ez* 3/5, *Zach* 3/6.

bibl. »głos mow [czyich]« = *vox sermonum Vulg* (2): Y vlyłáiałem głos mow iego *Leop Dan* 10/9, *Dan* 10/6.

»głupia mowa« (5): Stultiloquium, Imprudens sermo – Głupią mowa. *Calep* 1012b; *GrabowSet* Bv; niechay nie będzie áni pomieniono miedzy wámi [...] áni fprofnóść/ ábo głupia mowá/ ábo żártowanie ktore nie przyftoi [*aut turpitude aut stultiloquium aut scurrilitas*] *WujNT Eph* 5/4; *WysKaz* 32; Vrodziłem fię wolnym sláchćicem. nie boię fię nikogoż (*marg*) Byłtra głupia mowá. Nikt fię ná świecie wolnym nie rodzi. (–) *SkarKazSej* 692a marg.

»groźna, sroga mowa« (1:1): Minaces sermones, Groźne mowy *Mącz* 222a; Wilk mowił frogą mową ku iego półłowi *BielSen* 6.

»gruba mowa« = *prymitywna nauka* (1): odwodząc ie od tákich grubych mow/ iákich pełne fá aż do obmierzenia/ fkozy Papiefkie/ ták o Bogu lámym/ iáko y o Iezuście Chriftuście. *CzechEp* 76.

»mowa przez listy« (1): iż iácy iestefmy mową przez listy [*verbo per epistulas*] w niebytności/ tácy też obecnie w vczynku. *WujNT 2.Cor* 10/11.

»łagodna mowa; łagodny, łagodność w mowie« [*szyk 12:1*] (11;1:1): Lágodną mową niezdradzay nikogo. *March*¹ A3 [*idem*] *March*³ V3; *KrowObr* 240; o dułly złośliwey/ o mowie łagodney [*Cf verbum dulce multiplicat amicos*; Słowo słodkie ... *Leop Eccli* 6/5]/ o mądrości y náuce. *Leop Eccli* 6 arg; Do łagodnych y pochlebnych mow [*ad blandas et assentatorias appellationes*] przyftąpił y ten obyczaj/ wftyktę nálezę mowę raczeniem /álbo wáłzmościámi nádziejáć *ModrzBaz* 60; *PaprUp* K4v; Blandus, Placidus et comis in sermone — Lágodni w mowie wdżeczny. *Calep* 133a; Lepor, Lepos, Proprie est venustas, urbanitasque sermonis, facetiae — łagodność w mowie. *Calep* 592a, 350b, 405b; á przez łagodne mowy [*per dulces sermones*] y pobłázania zwodzą fercá niewinnych ludzi. *WujNT Rom* 16/18, s. 31, 520.

»mowa miękka albo łagodna [= *łatwa do zrozumienia*]« (1): Twárda iemu mowá ieft mowić Bog z Bogá/ gdyż onym ftárym Oycom byłá tho mowá miękka/ ábo łagodna *GrzegRóżn* J2.

»nieprawdziwa mowa« = *kłamstwo* (2): á tym żáłóćiwiey to v fyebie mam/ iżeś wáłzá M. tey nieprawdziwey mowie dał mieyfce v fyebie. *OrzList* d; *GórnDworz* Cc7.

»odrzeczna mowa« = *bredzenie od rzeczy* (1): Ruřza kogo Kánikułá/ á odrzeczna mowá: nie tą to wodą/ ále czém inřzym rozum mu kieruymy. *Oczko* 14.

»mowa osobna« (1): Niř fię iefzcze/ *a thesi ad hypothesim*, [...] to ieft/ od mowy powřzechney wobec o wřzytkich/ do mowy y rzeczy ofobney [...] przyřtąpi *CzechEp* 46.

»płaczliwa, żalosna mowa« = *skarga* (1:1): przed owym nędznikiem [...] Co tu noc pole nocy płácze mi nád głowá/ Ani mi řpác dopuřci řwá żáłořną mowá. *KochPieř* 29; płaczliwa ruřzyłá was mowá? Y co nárzeka głupie wřćiekłá białągłowá? *GórnTroas* 47.

»mowa pospolita« [szyk 2:1] (3): *GrzegřSm* 50; *CzechEp* 14; Przyřięgá w mowie pořpolitey řzkodliwa. *PowodPr* 48 marg.

»mowa powszechna« (1): *CzechEp* 46. Cf »mowa osobna«.

»prawdziwa mowa« = *veriverbium Calep* [szyk 2:1] (3): *GórnDworz* Cc7; Trzebá mądre mu przeřtrzygawác řłowá/ Gdzie łeř pokryta gdzie prawdziwa mowá. *RejZwierc* 216v; *Calep* 1116b.

»prosta [= *jasna, łatwa do zrozumienia*] (jest *a. bywa*) mowa« [szyk 4:2] (6): *Levis* armaturae oratio. *Metaph.* Lekka a prořta mowá. *Mącz* 16c; *GrzegRóżn* H3v, L3v; Znáć kto prawdę ma: ktorey ieft prořta mowá *CzechEp* 182, 280, 346.

»proźna mowa, proźność mowy« = *czcza, nic nie znacząca wypowiedź* [szyk 10:1] (10:1): *SeklKat* Q2v; Od ktorych rzeczy niektorzy zábłádziwřzy/ vdáli fię ná proźną mowę [*in vaniloquium*; ku proźnomownořci *WujNT*] *Leop* 1.*Tim* 1/6; *BibRadz* 1.*Tim* 1/6; *Vaniloquium et Vaniloquentia*, Proźna mowá/ proźnomownořć albo wřzetecznomownořć. *Mącz* 475b, 484c; *BudNT* 1.*Tim* 1/6; *SkarJedn* 278; poznáłá iáko mu [*Panu Bogu*] milczenie miłó/ á proźność mowy brzydka. *Skarřyw* 581, 298; *Vaniloquentia* – Pierdolienie, proźnamowa. *Calep* 1102a; *PowodPr* 74.

»proźna [= *daremna*] mowa [czyja]« (3): To řąd nie méy głowy: A boię řye/ áni twéy/ proźné náłze mowy. *KochZg* A3v; *KochPieř* 29; *PapřUp* L3v.

»przeciwna mowa« = *sprzeciw; contradictio, dissensio, repugnantia Calep* (2): *Repugnantia* – Przeciwnamowa. *Calep* 915b, 253b.

»pyszna, harda mowa« = *superbiloquentia Mącz, Calep* (4:2): *Ampullae*, Náđete řłowá/ Pyřzna mowá. *Mącz* 8c; *Magniloquentia*, Pyřzna mowá. *Mącz* 204c; *Superbiloquentia*. Spániłomownořć/ pyřzna mowá. *Mącz* 433d; A przeto Krol/ niechby nie nákládał wřzu nářbyt hárdem mowam [*superbe ... dictis*] *ModřBaz* 20; *Calep* 1031; *WysKaz* 30.

»sakramentalna [= *mająca moc sakramentu*] mowa« (1): A przetoř teř y te řłowá To ieft ciáło moie/ [...] máią być wykłáđáne obyczáiem iákrámentálney mowy. *WujJudConf* 253v.

»słodka mowa; słodkořć mowy« (5;2): *Bielřyw* 79; przez řlodką á pochlebńá mowę/ zdradzáią řercá prořtych ludzi. *KrowObr* 98v, 99 [2 r.]; A chcecieli mię řłuchać/ poradze fię głowy/ Mogęli co przypomnieć iego [*Chirona*] flotkiey mowy. *KochSat* B3v; *Blandiloquentia* – Słotką y wdzecńá mowa. *Calep* 133a; dziwna řlodkořć mowy Chriřtuřowey: dla ktorey ludzie zápomináli ćieleřnego pokármu. *WujNT* 154.

»szyderska mowa« (1): *Convicium, Contumelia* – Złorzeczenie, řziderską mowa. *Calep* 256b.

»tajna mowa« (1): A przeto obiáwiam wam tę prawdę/ á nie zátáię przed wámi táyney mowy [*occultum sermonem*]. *Leop Tob* 12/11.

»twarda [= *trudna do zrozumienia, przeciwieństwo mowy prostej*] (jest) mowa« [szyk 9:1] (10): które Symbolum [...] Kálwin z lwemi vczniami zárzuca/ twárdą ábo trudną mową zowąc *GrzegRóżn* C3; á Bogá z Bogá vrodzone⁸⁰ twárdą mową być mowią (acž tá mowá Oycom przeciwko Ariulfzowi y Sabelliuszowi ná Niceńskie^m Synodzie była profita) *GrzegRóżn* L3v, B2v, C3 marg, E4, G4, H3v, J2, K2; Wiele ich tedy z vczniow iego flucháiąc/ mowili: Twárda iest tá mowá [*Durus est hic sermo*] y ktož iey fluchác może? *WujNT Ioann* 6/61.

bibl. »mowa ust [czyich]« = *sermo labiorum a. oris Vulg* (3): *WróbŻółt* 58/13; Słuchayciež tedy niewiáły flowá Páńlkiego: y niech przyimá wlfy wálfe mowę vft iego *Leop Ier* 9/20, *Iob* 8/2.

»mowa (jest) wątpliwa [= *dwuznaczna*]« = *ambigua verba, amphibolon, dilogia Cn* [szyk 1:1] (2): *BudBib* cv; Ktora mowá wątpliwa iest. Abowiem może być rozumiana/ iż ma požądliwość białyh głow/ y zás iż iey nie ma. *CzechEp* 415.

peryfr. »widzący w mowach Bożych« = *prorok* (1): Ci wlfyfcy fynowie Heman widzącego Krolewlkiego w mowach Bożych [*videntis in sermonibus Dei*; Widzącego w rzeczách Bożych *WujBib*] *Leop* 1.Par 25/5.

»zła mowa« [szyk 3:1] (4): W ktorým mieście [św. *Wincenty*] pomieszkał/ tám długi čás bluznienia/ złey mowy/ kofterstwá y innych grzechow było nieflýchác. *SkarŻyw* 310; *PudlFr* 42; Wfzelka mowá zła [*sermo malus*] niech z vft wálzych nie pochodži *WujNT Eph* 4/29; *PowodPr* 51.

»mowa zwierzchowna do ucha« (1): Przez flowo nie rozumie fię mowá tá zwierzchowna do vchá/iáka iest tá náłzá: gdy przez nią oznáyemuiem wolá y myśli náłze. *SkarKaz* 484a.

»żartowna mowa« [szyk 2:1] (3): *SkarŻyw* 298; Cavilla et Cavillus – Połzmiech, zartowná mowa. *Calep* 174a; *Facetiae* – Zartowná mowa, zarti. *Calep* 403a.

Szeregi: »mowa i dysputacyja« (1): Y zgániwłzy nikczemne y fpołne mowy y díspútácye o Bogu/ gáni tež y vkázuie obmierzłe y obrzydłe mowy o Chriftušie *CzechEp* 76.

»gadki i mowy« [szyk 1:1] (2): ábym od tych [...] fprofných/ obmierzłyh/ nie wycudzonych/ głupich/ nikczemnych/ iádowitych/ zarážliwych/ niezbożnych y duży fzkodliwych gadek y mow ludzi zówiedźione odwiodł. *CzechEp* 77, 77.

»gęba to jest mowa« (1): [*próznomowca*] nikomu nie załzkodzi tilko gębá to iest mowá. *GlabGad* N2.

»(nie) głos i (ani) mowa« (3): *BielKron* 82, 126v; boć iednak niezwykl [Bóg] ináčéy z námi fie vmawiać/ ieno tym połpolitým ludzi włyfłtkich głofem y mowá *OrzJan* 106.

»mowa, kazanie« (1): *OpecŻyw* 84 cf *mowa ku komu*.

»mniemanie i mowy« (1): iákíe o nim [o *Jeżusie*] mniemanie y mowy miedzy ludźmi bywály. *CzechRozm* 160v.

»nie tylko mowa ale tež i moc« (1): gdyž Ewángelia náłzá nie była v was tylko w mowie/ ále tež y w mocy [*non fuit ad vos in sermone tantum sed et in virtute*]/ y w Duchu świętým/ y w zupełności wielkíey *WujNT* 1.*Thess* 1/5. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»(nie) mowa i (ale tež) myśl« [szyk 2:1] (3): *RejFóz* E3; Zá cžem tež lámi nie mowámi tylko głofem wyrzeczonemi/ ále tež myślámi [*non sermonibus ... sed cogitationibus*] zámilczánemi y wzaiem fię obwiniáią/ y obraniáią *ModrzBaz* 2; *SkarŻyw* 119. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»mowa i (albo) nauka« [szyk 2:1] (3): Gdzyeż tá mowá y náuká yego [Chrystusa]? który yá Ewányeliftá popifał? *KromRozm II* d4v; *KwiatKsiąż* I4v marg; *SkarKaz* 80b.

»tak mowa jako i obyczaje« (1): Homo asper et durus in oratione et moribus Nieludzki á przikry człowiek ták w mowie/ yako y w obyczajách. *Mącz* [18]a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»(nie tyle, tak) mowa, (a(l)bo, ale i, jako, ni, też) pismo (a. pisanie, a, scripta)« [szyk 12:5] (17): [chodzili apostołowie] náwracáiąc lud sprofny ná krześciánfká wiaré/ ták przez píńanie iáko przez mowę *BielKron* 143; *Mącz* 20c; *WujJud B2 przedm*; *MycPrz II B2v*; *WierKróc B3v*; *CzechRozm* 15, 20v; *CzechEp* 72 [2 r.], 73 [2 r.], 74, 337; *ActReg* 70; gdy zmartwychwstał/ wípomnieli vczniowie iego/ iż o tym mowił: y vwierzyli píńmu/ y mowie [*Scripturae et sermoni*] którą wyrzekł Iefus. *WujNT Ioann* 2/22, s. 453; *SkarKazSej* 703a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»mowy i postępkie« (1): więc y zmow y zpostępkow wasni nie ladaiakie *ActReg* 106. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»mowa, (abo) powieść« = *sermo atque oratio* *Modrz* (2): kto w mowie/ ábo we wízelákiesy powieści [...] nic nie będzie miłował zmyślonego *ModrzBaz* 17v; *Dictum – Mowa, powieśc. Calep* 320a.

»mowa i racyja« (1): ieslim winien niech moja mowa y racye mieysce maia wvm, a za zdraicę mię nie mieycie *ActReg* 50.

»rozum i mowa« (1): Bo widzę iż ci sie rozum y mowa zmieniła [...] biała głowa Gdy sćrać wítyd iuz ni rozum ani żadne sflowa Czo sie ku cznocię sćiągaia iuz iey nie sćmakuia *RejJóz* E8.

»rzecz, (a, albo, i) mowa« [szyk 4:3] (7): Breviloquium, Skrocona rzecz álbo mowá. *Mącz* 26d; *Prosa*, Rzecz á mowá która nie rimem/ to yeft wierśzami osięgniona yeft. *Mącz* 327a; *BudNT Ii6* [2 r.]; *CzechEp* 46, 149; *Calep* [863]b.

»skutek i mowa« (1): Nieprzyłatę sćię ku rádzie sćutkiem/ y mowá/ która by sćię sćiągála/ náprzęćiwko [!] Pánu náłzemu Papieźowi *KrowObr* 128.

»słowa, (a, abo, i) mowa« = *verbum et sermo* *PolAnt* [szyk 6:5] (11): *MurzNT* 101; *Vocabula rerum construere*, Mowę/ Słowá náydowác. *Mącz* 422d; *BudBib Iob* 15/3; *Prawdę mowia*/ gdy to tylko o słowách ábo mowie trzymáia *CzechRozm* 146; *PaprPan* P2; *CzechEp* 123, 279 [2 r.]; *ReszPrz* 65; *SkarKaz* 484a; *KlonFlis* D4.

»(tak) mowa, (a, a(l)bo, ani, i, jako (i)) sprawa« [szyk 7:3] (10): *KwiatKsiąż* A2v, D2; kiedy kto ma tę chorobę/ iż ták w mowie/ iáko y w sćprawie sćwey káźdey/ widzian być chce. *GórnDworz* E8v, L8, M5v; áby sćobie w sćprawách y w mowie [*ad ea dicenda et agenda*] ták poczynác vmiał/ iákoby sćię ztąd y obyczáie iego bez nágány być pokazowáły *ModrzBaz* 15; *CzechEp* 261; *Calep* 847a; *WujNT* 30; *VotSzl* A4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»mowa a szemranie« (1): ktorzy prozną mowá á zbytnym sćzemranym y wíty falfzywemy chwałá pana Boga *SeklKat* Q2v.

»mowa a twarz« (1): mowá a twarzá byliscie tam wím sobie zyczliwi, ale serce od serca mniemám daleko. *ActReg* 129.

»(ni, tak) mowa i (a, abo, jako, ni) uczynek« = *opus et sermo, verbum et opus* *Vulg* [szyk 11:4] (15): *PatKaz III* 149v; *SeklKat* Q4v; *GrzegRóżn* O; *KwiatKsiąż* Mv; *Mącz* 79d; *GórnDworz* I5, L8v; O Iezusie Názaránfkim/ który był mąż Prorokiem/ mocny w vczynku y w mowie [*potens in opere et*

sermone Vulg Luc 24/19] przed Bogiem/ y wŕytkim ludem. *MWilkHist I4*; *CzechEp 125*; *KochCn B3*; *WujNT Luc 24/19, Act 7/22, Col 3/17, 2.Thess 2/17 [16]*; *SkarKaz 420b*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»mowa a upominanie« (1): thákie náwrocenie wielkości/ zá nářzú mowú á vpominániem/ pochodziło. *RejPosRozpr b4v*.

»mowy i wota« (1): y otworzyli [*ludzie*] yřzy ná mowy/ y ná Wotá twoie *OrzRozm A3v*.

»mowy abo wyroki« (1): iż piřmo ř. zámyka w łobie łowú y mowy/ ábo wyroki/ Boże. *CzechEp 123*.

»mowa i wyrozumienie« (1): ktorzy mowę ich [*trojczaków*] y wyrozumienie gániú/ á przedię trzech Oycá/ řyná/ y ducha wyznáwáiú/ y káždego bogiem názywaiú. *CzechRozm 18v*.

»życie i mowa« (1): A práwie niewiem iefli zbytecznicy/ złodźieie/ gwałtownicy ludzi/ ták dálece řzkodzą dobrym obyczáiom/ iáko łgarze/ ktorzi w życiu y w mowie [*et in vita et in sermone*] płochość okázuiú *ModrzBaz 60*.

W przen (33) : *RejWiz 101v*; *Leop Sap 18/15*; *OrzQuin S4v*; *CzechRozm 16*; iřz mowú ich [*arian*] iádem węże przechodzi. *SkarŻyw 57*; zmyřlony y chytry Chrzeřciánin: máiacy dwa rořki/ iákoby báránkowe: lecz mowę řmokowú *CzechEp 380*; Kátholicka łákkáwość cztery im [*heretykom*] látá do vpámiętánia náznáczýłá: iedno žeby mowú řwoiú ludzi nie záražáli. *SkarKazSej 688a*.

mowa czego [= zawarta, podana w czym] [*w tym: Pisma řw. (7), řłowa bożego (1), Starego Testamentu (2)*] (10): *GrzegRóżn H3v, K4v*; *CzechRozm 200*; Komu służą mowy stárego Testámentu Boguli: czy li řynowi czyli Troycy. *CzechEp 279 marg, 68, 190, 198, 227, 298, 352*.

mowa o kim (1): Mowú o Pánie Kryřtulie/ niechay w was mięřłka obfićie we wřzelákiey mądrořci. *KrowObr 66v*.

W porównaniach [zawsze jako comparatum] (6): *KromRozm I N3*; A mowa ich wiada řię iákoby piekielny ogień [*Et sermo eorum ut gangrena pastum habebit*] *BibRadz 2.Tim 2/17*; ktorzy z byřtrych rozumow twoich/ iáko z řáydaká iákiego wypuřzczáiú/ rozmáite mowy y powieřci/ iákoby nieiákie řtrzały *NiemObr 96*; á mowa ich řzerzy řię iáko káncer [*Et sermo eorum ut cancer serpit*] (*marg*) iáko Gángrena. (-) *WujNT 2.Tim 2/17 [idem]* s. 738; *Mel in ore, verba lactis: Fel in corde: nil in factis*. Ktore łowú tákem ná Polřkie przetłumáczýł ná přetce. [...] W wřciech miód: iák mleko mowú: W řercu zołć: iáłowe řłowú. *KlonWor ded**2v*.

Frazy: »mowa [*czyja*] na (*a. za*) wiatr(y) idzie (*a. bieży*)« (2): A moiá přozna mowú přecz zá wiátry bieży *KochPieř 29*; Nápominánia iuř řię řwego wřtydżę. Gdy přozno ná wiátr idzie moiá mowú/ Y płonne řłowú *KlonFlis D4*.

»mowy serca skrwawiły« (1): lecz twoie mowy řercá nam řkrwáwiły. *GosłCast 19*.

Zwroty: »mowú łowić« (1): Baczę że mię tą twoiú chytrú mowú łowifř *GórńRozm A4*.

»za wiatr poczýtać mowy« (1): Izáli [...] lekce poważyćie řłowú rořpaczáiácego? á za wiátr (poczýtáćie) mowy z řráłowánego [*Nonne ad increpandum sermories cogitabitis et in ventum eloquia desperati*]? *BudBib Iob 6/26*.

»na szrot puścić mowę« = *rozpuścić język, nie panować nad tym, co się mówi (1)*: Pátrzay by fie nieochynął Bárzoś ná łfrot pućcił mowę [...] Vtrátniki/ białe głowy Ruśfałz zuchwałemi słowy *RejRozpr I*.

bibl. »wylewać mowę z płaczem« (1): Nie wzgárdzi prózby sieroty/ áni wdow: iefliby wylewála mowę z płaczem [*si effundat loquelam gemitus*]. *Leop Eccli 35/17*.

»mową zabijać« (1): Zdrádné/ przeciw mnie/ ięzyki pućzczáli/ A iádow pełną mową/ zábijáli *GrabowSet R2*.

Wyrażenia: »drzwi mowy« (1): áby nam Bog otworzył drzwi mowy [*ostium sermonis*] ku opowiedániu táiemnice Chriftofowej *WujNT Col 4/3*.

»jádow pełna mowa« (1): *GrabowSet R2 cf* »mową zabijać«.

a. *Wypowiedź dotycząca przyszłości, zapowiadająca ze strony mówiącego coś dobrego, czyli obietnica lub coś złego, czyli groźba; sermo Vulg (43)* :

Fraza: »spełni (a. wypełni) się, ziści się mowa [czyja]« (2:1): iż prawdziwie fie z iłzczą á wypełnią mowy moię [= *Boga*] [*quia vere complebuntur sermones mei*] przeciwko wam ná złe. *Leop Ier 44/29, 2.Par 1/9*.

Zwroty: »mowę mowić« (1): A ták teraz Pánie/ mowá którą mowił fludze twemu/ y o domie iego/ niechay będzie vtwierdzoná [*sermo ... confirmetur*] ná wieki/ á vczyní iákoś mowił. *Leop 1.Par 17/23*.

»mowę obiecać« (1): A ták teraz Pánie Boże ípełń fie mowá twoiá [*impleatus sermo tuus*; niech fie wypełni słowo twoje *WujBib*]/ którą obiecał Dawidowi oycu moiemu *Leop 2.Par 1/9*.

a. *W tekstach Ewangelii i w dysputach teologicznych zapowiedź, obietnica Boga Ojca dotycząca zesłania Syna Bożego; sermo, verbum Vulg, PolAnt (26)* : ták mowi [*Jan Ewangelista*] iż ná początku ábo naprzód była mowá [...] onęž to mowę względem pewnego iey wypełnienia/ y skutkow ktore fie w niey pokázowác Bołkie y Zacne/ miály Bogiem názywa *CzechRozm 25, 25; CzechEp 256, 261 [2 r.], 276, 277*.

mowa o kim (5): iż ná początku ábo napierwey skoro po stworzeniu narodu ludzkiego/ á wnet po vpadku rodziców náłznych/ była mowá v łámega Bogá/ o tym Jezusie Chriftofie/ ktore⁸⁰ Bog obiecował y czáfu słwego wedle obietnice dał. *CzechRozm 26v; 25 [2 r.], 26v [2 r.]*.

W przeciwstawieniu: »słowo ... mowa« (1): żeby nie słowem ále mową słowá Janowe [...] miály być przekládáne *CzechRozm 42*.

Frazy: »mowa była (a. bywała) u Boga, u ludzi« (5:1): [*Jan Ewangelista*] rzecz ktora była/ o ktorey fie Bog sám z íprzodkami náłznymi vmawiał y onę im obiecował/ opifał: Y to o niey powiedział/ że tá mowá/ o obiecánym Mefiáłzu Jezufie Chriftofie/ dawno była v Bogá *CzechRozm 25*; o ktorym [*Synu Bożym*] iefzcze skoro od początku/ nie v ludzi tylko/ ále też y v łámega Bogá/ ktory go dáć flubował mowá bywála. *CzechRozm 26v, 25. [2 r.], 26v; Boć by ty tám mowy w Bogu [lege: u Boga] nie były/ iáko zátáionego y zákrytego/ ále iáko otworzyście wšzytko y skutecznie czyniące⁸⁰. *CzechEp 257*.*

»mowa ciałem była, się zstała« (1:1): *BudNT przedm cv*; skoro [...] obietnicę Bożą ná początku vczynioną od Bogá/ y lkończenie ábo wypełnienie iey opifał [*Jan Ewangelista*]/ powiedziałwšzy iż fie oná mowá ciałem/ to iefł człowiekiem sftála *CzechEp 210*.

Wyrażenie: »mowa (była) boża, bośka« [szyk 4:1] (4:1): *CzechRozm* 26v; Gdzie zgoła czyniąc porównanie między mową Bożą/ przez Anioły y Moizęszá w ftárym Teftámenie powiedziána/ á między mową Bożą przez Iezufá Chriftułá w nowym przymierzu vczynioná *CzechEp* 281, 210; *WujNT* przedm 7.

Szeregi: »Logos, to jest mowa« (1): on [Beza] sam tak wykláda, że Logos tho iest mowá znaczy obietnicę w pierwfzey káp[itule] Ianowej. *CzechRozm* 25 marg; [Toż też rozumieć małz otym słowku Logos/ to iest mowá: ktore kilká dziełiát ma swego znaczenia w piśmie świętym. Z ktorych tu niektore pokażę. *CzechNT* ++2].

»mowa, to jest obietnica« (1): skoro nákrátce mowę/ to iest obietnicę Bożą ná początku vczynioná od Bogá/ y skończenie ábo wypełnienie iey opifał [Jan Ewangelista] *CzechEp* 210.

»rzecz albo mowa« (1): A tak/ y tu było przełożyć/ Et fermo ille caro fuit. A oná rzecz (álbo mowá) ciálem była. *BudNT* przedm cv.

»słowo abo mowa« (3): *CzechRozm* 25v; Bo iż słowem/ ábo ráczey mowá/ názywa Ian onę obietnicę/ tedy fię ten temu dziwować nie może/ kto świadom iest ięzyká Hebreyskiego/ w ktorym tych słow niemáłz obicuię/ obiecał/ obietnicá. Ale tylko/ rzekł: á słowo abo mowá. *CzechEp* 306.

β. *W chrześcijańskich tekstach teologicznych: Jezus Chrystus Syn Boży (14)* : co X.K. mowi: pan Chriftus iest słowem według bořtwá/ á według poięcia náłzego iest też y mowá z ftrony człowieczeństwa/ przez ktore bořtwo poznawamy. *CzechEp* 143, 143 [4 r.], 254.

Zestawienie: bibl. »Mowa Boża« = imię Syna Bożego (3): A rzekáią imię iego [o Chrystusie] mowá Boża [vocatur nomen eius Verbum Dei]. (marg) Al: słowo Boże (-) *BudNT Apoc* 19/13; przeto my/ ná tym samym prawdziwym człowieku/ prawdziwym też y włádnym słynu Bożym z ducha ś. poczętym/ (mowá Bożą nazwanym) przeftawamy *CzechRozm* 55, 48v.

Szeregi: [»mowa, to jest Jezus, Syn Boży«: Ná Początku była Mowá/ tho iest/ Iezus Syn Boży *SocGrzeg* 12, 13.]

»logos to jest mowa« (1): iáko o słynu [Bożym] Filip Melánkton nápiłał/ mowiac: iż słyn názywany bywa obrazem y λογος/ to iest mowá. Iest tedy obraz myślá oycowłká vrodzony *CzechEp* 256.

»słowo abo (a) mowa« [szyk 3:1] (4): Tákże też iedno słowo ábo mowę/ to iest λογον, ktorym zowie słyná Bożego wyftáwiwfzy/ okázuie *CzechEp* 240, 143 marg, 240, 276.

b. *Wypowiedzi wzajemne między ludźmi, rozmowa, dialog, narada (24)* : *LibMal* 1554/188v; Bárzom was rad słuchał/ y wmiętowáćiem słye wam w rzeczy niechciał/ gdyż słye zgadzata wewłzem/ á wmiátáć słye w mowę zgodliwá á słwá przeciwná wtáczáć/ nic inego iest/ iedno w táńcu komu nogę podmiátáć *OrzRozm* K4; *GórnDworz* 18v; Tyś sam tę mowę zaczął/ leć iá każeřzli rad przeftáne. *GórnRozm* C4.

mowa około czego (3): bo téż to co słye iuż mówiłó/ vkróci nam mowy około tych Dyáłógów drugih. *OrzQuin* H2; *WujNT* 1.Tim 1/4; *SkarKaz* 277b.

mowa o kim, o czym (5): *RejFig* Ee; *OrzRozm* L2 marg; *GórnRozm* E; gdy o wyiachaniu krolewskim z Crakowa mowa była pokazował ze to nie z niego poszło *ActReg* 72, 128.

mowa czyja [zawsze: nasza] (3): *CzechRozm* 201; Więć mowmy/ chocia z tey náłzey mowy nie vrořcie to żeby fię co w Polřcze odmienić miało. *GórnRozm* C4, H3.

W charakterystycznych połączeniach: mowa porządna, zgodliwa; była się wszcześła.

Zwroty: »mowę czynić« [szyk 1:1] (2): BOgáty pijánicá związał łobie głowę/ Doktorowie fie zefzli/ czynić o tym mowę. *RejFig Ee*; Diximus quadantenus in mentione auri, Mowiliłmy częścią [!] przy tey mowie ktorąśmy czynili o złocie. *Mącz 334c*.

»mowy mie(wa)ć« [w tym: z kim (1), między sobą (1)] (2): Z przyiacielem nie długie mowy mieway, ale długo przyiacielstwo zachoway *BielŻyw 51*; *MWilKHist 13v*.

»rozerwać mowę« (1): bo wnet gospodarz przyszedł niewiem iesli casu czy umyślnie rozerwał nam mowę. *ActReg 102*.

Wyrażenia: »w odmiany mowa« (1): Sermocinor – Rozmawiam, na odmiane mowie. Sermocinatio, colloquium. — wodmiani mowa. *Calep 972b*.

»skryta [= sekretna] mowa« (1): Nie wnoś w.m. pánie Derfniáku thego obyczáiu do nas/ bo tákowe znáki/ ábo y íkryta mowá/ czymśi niedobrim pachnie. *GórnDworz Cc5v*.

»zobopolna mowa« (2): Íż fię nie mogę zobopólną mową Vmáwiác ztobą/ rad y nie rad mużę Złéći to piłmu *KochFr 101*; *KochPam 82*.

a. *Temat rozmowy (1)*: Íám o *electiey* tylko (przypomináiąc Wolność náłżę) z tobą mowić chćiał/ á ty daley rośćiągáłz mowę. *GórnRozm C3v*.

c. *Przemowa, przemówienie, oracja; kazanie; oratio Mącz, Calep; sermo Mącz, Vulg; actio, dictio Mącz; oratus Calep; verbum Vulg (102)*: *OrzRozm Q3v, S*; *Conclusio, vel Cumulus, et Peroratio*, Ośtáteczna część rzeczy/ Zámknienie álbo dokonánie mowy *Mącz 106c*; *Pericope, [...] amputatio*, Odtrácenie/ odcięcie/ álbo oderznienie yedney íztuki álbo części od cáley mowy. *Mącz 291b*; *Synchysis, Confusio, Zatrudnienie/ Zámotanie w mowie Mącz 437a, 5d, 11d, 37c, 60a, 61d (18)*; *Prot A2v; WujJud przedm A2v*; *Názáiutrz Károluflá Krolá pozdrawiáli/ Y poselstwo ozdobną mową ípráwowáli. StryjWjaz A4; ActReg 22*; *Concludo [...] claudio, constringo, cogo, comprehendo Ponitur etiam pro perorare: id est orationem terminare — Mowę zawierám. Calep 233b*; *Declamo — Mowi czynię, czwicze ízie w miżlionich oraciaach. Calep 291a*; *Epilogus, Peroratio, conclusio, postrema orationis pars. — Zamknienie mowy. Calep 367a, 291b [2 r.], 364b, 408b, 423a, 764a (13)*; [*Perykles*] gdy miał mowę iáką czynić/ wprzod tego łobie życzył/ áby słowo byłtre z vft iego nie wyłżło *Phil G3*; *OrzJan 72*; máiąc wyiechác názáiutrz [*Paweł apostoł*]: y przedłużył mowę [*sermonem*] áż do pułnocy. *WujNT Act 20/7, Act 15/32, 20/2*; Sędzióm ziemłkim Król Kázimiérz tu rokázuię, żeby fie nie dáli rozćięgác ítronóm w długich mowách, czyniąc Prze y Odeprze *SarnStat 45, 46*; *KmitaSpit C6v*; *GosłCast 56*.

mowa do kogo (5): *OrzQuin K3 marg; ActReg 59*; *Homilia — Mowa, rzecz do póspółstwa. Calep 486a, 232b, 822a*.

mowa ku komu (2): *Cygnea cancio [...] ná ośtátecznym pożegnaniu pieśń á rzecz y mowá ku komu. Mącz 76b; CzahTr I*.

mowa o czym (1): Ía fię do przedśięwziętey mowy mey/ o obronie oyczyzny náłżey wrocę *VotSzl B2v*.

mowa czyja [w tym: pron poss (11), G sb i pron (4), ai poss (1)] (16): *KromRozm II g3; OrzRozm Q3v, Q4, S; OrzQuin K3 marg, T*; Płocki Biskup gdy íkończył rzecz Ciceronowę/ Bibrák Kánclerz Krolewłki záczał fwoię mowę. *StryjWjaz B4; SkarŻyw 88; ZawJeft 35*; *Offensus był barzo tą mową*

Pana Marszałkową Pan Kanclerz ze dwu przyczyn. *ActReg* 4, 50; *LatHar* 78; *PowodPr* 47, 85; *VotSz* B2v; *CzahTr* I.

Z przytoczeniem w funkcji przydawki dopełniającej [w tym: z zapowiednikiem „taka” (1)] (3): Zawałowfzy ná fwoie/ bárzo głątką mową/ Nie o nas bráćia idźie/ cołmy tu fą głąwą. Ale iákie nas krzywdy od nich potykáły. *KmitaSpit* B4v; Ku źiemie Węgierfki mowa Adámá CZAHROVVSKEGO. TObie Węgierfka źiemio fłużąc fwą vbogą/ Krwią [...] Nie żáłowałem zdrowia áni kofztow moich. *CzahTr* I, Gv.

W połączeniach szeregowych (2): Membrum [...] też część wfelákiey rzeczy yáko mowy/ powieści/ kazánia *Mącz* 214d, 5d.

W charakterystycznych połączeniach: mowa bystra, czysta, długa (7), doskonała, dowodna, foremna, gładka (2), jasna, krótka (3), niekstałtowna (2), niemisterna, nieochędoźna, niesmaczna, niewięźbita, niewywierzysta, okazała, ozdobna (2), piękna (2), pobudzająca, poważna, prosta, przystojna, roztropna, sroga, surowa, wdzięczna, wyniesiona [= przesadna], zdradliwa, żałościwa; mowy dokonanie, dokończać, dokończenie, początek (3), poczęcie (3), zamknięcie; mowę (u)czynić (4), zawierać; w mowie się ćwiczyć (a. ćwiczący) (2), zamotanie, zatrudnienie.

Wyrażenia: »krasna mowa« (1): ktoś zawałowáł głošem práwie głośnym/ Co po tych kráńnych mowách *KochOdpr* C2v.

»rozstrzelana mowa« (1): Sermo abruptus seu abrupta oratio, Rołtrzelána mowá która nie wywieżyfta [!] álbo nie wieźbita yeft/ gdzie fie yedna sententia nie dzierzy drugiey *Mącz* 360d.

»wydwarzana mowa« (1): Z náuki tey/ przyfzły długie/ y wydwarzáne mowy/ ktore y zatrudniáią rzeczy wfzytki/ y czynią długie feymy *GórnDworz* G5.

»mowa wywodna« (1): Suffragator – Ten ktori przizwalia mowa wiwodną napotwierdzeniu rzeczy pozadanei. *Calep* 1027a.

Szeregi: »mowa, (albo, i) kazanie« [szyk 3:2] (5): *KromRozm II* g3; *SkarŻyw* 472; *Concionatorius* – Przináleżáciy do kázania, do mowij. *Concionalis* – Spofobnij do mowij, do kázanią. *Calep* 232b; *GostGospSieb* +3.

»tak mowa, jako i księgi« (1): y każe [św.Pawel] fię tákich nowowiernikow/ ták mow iáko y ksiąg wiárovác *WujNT* 575.

»bądź mowa, bądź list« (1): dźierzcye dánya/ ktorychefcye fye náuczyli bądź przez mowę nálfę álbo kázanye/ bądź też przez list [*sive per sermonem sive per epistulam nosiram Vulg*; choć wftnie/ choć przez list náłz *WujNT* 1.*Thess* 2/14]. *KromRozm II* g3.

»mowa, oracyja« (2): Astringere orationem numeris, Mowę orácią rymem/ wierfzámí yczynić *Mącz* 421b; *Calep* 291b.

»rzecz, (a, albo, i) mowa« [szyk 6:5] (11): Argumentosa oratio, Gruntowna á dowodna rzecz á mowa. *Mącz* 16a, 36a, d, 56c, 76b, 86d, 270a, 364d; *Calep* 486a, 739b, 787a.

W przen (2) :

Wyrażenia: »gościniec mowy« (1): potrzebá żebym fię trochę z gościńcá záczytey mowy wniolf *WysKaz* 14.

»złota mowa« (1): Pofelłtuo czyniąc złotą mową swoią [św. Jan Chryzostom] ze lwá/ owcę wczynił: y z Cefarzem go poiednał. *SkarŻyw* 88.

α. *Opowiadanie, przypowieść, bajka* (7) : Powiedz káždy z nas tákowá mowę [sermonem] ktoraby przechodziłá inne: á czyiá rzecz [sermo; mowá *WujBib*] okaże sie być mędrłłá niźli drugiego/ da mu Krol Dáryuřz dáry wielkie *Leop* 3.*Esdr* 3/5.

mowa czyja (2): *MurzHist* O; Ktory z řzalonym mowi iákoby mowił do drzemiącego/ bo gdy dokończy mowy řwey [in fine narmtionis] pyta się/ Coż to iest? *BibRadz Eccli* 22/9.

Wyrażenie: »mowa zmyřlona« (1): Fabula – Fabuła, baika, mowa zmyřloná, wimiřł. *Calep* 402b.

Szereg: »mowa i (albo) przypowieść« (2): *KwiatKsiąź* A; Lecz y wřzytkim piękna zabáwá dořtawánie mądrořci/ y pámiętánie rořtropnych mow y przypowieřci y wykłádu ich. *SkarKaz* 80a.

β. *Okres w przemówieniu* (1) : Periodus [...] circuitus ambitus vel clausula, Cála zupełna řentencia álbo mowá w rzeczy *Mącz* 291b.

d. *Fama, wieřć, pogłoska, rozgłos; sermo* *PolAnt*, *Vulg* (9) :

mowa o kim, o czym (2): A tam řłáwa (*marg*) mowa (–) o nim [sermo de illo]/ tym się więcyi rořchodźiła *MurzNT* 173 *marg*; *RejWiz* 99v.

Ze zdaniem dopełnieniowym w funkcji przydawki dopełniającej (1): Gruchnęłá tedy tá mowá [sermo iste] miedzy bráćiá/ iż on vczeń nie vmrze. *WujNT Ioann* 21/23.

W połączeniu szeregowym (1): Prořę was żebyřcie się nie rychłó poruřzáli od řmyřłú/ áni się trwożyli/ áni przez duchá/ áni przez mowę/ áni przez řift [neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam *PolAnt* 2.*Thess* 2/2]/ iákoby od nas (nápiřány) *BudNT przedm* b8v.

Wyrażenia: »mowa pospolita« (1): řtáđ [pewna białogłowa] sie go [pewnego męźczyzny] telko dziwnie rozmiłowáłá/ iż ludzie o tym mowili/ iákoby řnim miáłá mieć porozumienie. Ia ták mnimam/ iż oná mowá pořpolita/ ktora iákoby przyznawáłá godnořć iego iey go zdrożyłá *Górndworz* Cc4v.

»řławna mowa« (1): Lukrecia cnotliwa chocia y byáła głowá/ Przedię o iey zacnořci y dziś řławna mowá. *RejWiz* 99v.

Szeregi: »mowa i chwála« (1): Ktorych kxiąđ zácnořci řadny człowięczy ięzyk/ řadná mowá y chwála/ dořtátecznie řchwálić nie może. *Leop* Vvv.

»mowy i podania« (1): te wszystkie mowy y podania ktore za okazyá bez pochyby się rozwiodá. Na tym iednym fundamencie sadzić się muszá *ActReg* 149.

»řława, mowa« (2): *MurzNT* 173v *marg*; Fama et Famen, řławá/ Mowá. *Mącz* 188c.

»mowa, wieřć« (1): Populo vacare, O pořpolite mowy/ wieřci niedbać. *Mącz* 472a.

2. *Porozumiewanie się, mówienie, przemawianie; głoszenie* (57) :

a. *Słowami ustnie lub na piřmie; sermo* *Mącz*, *Modrz*, *Vulg*; *lingua* *Mącz* (56) : byáła marya [...] wřerczu pokorna wřlouye uazna wumyřłze rořtropna wmouye rzatka veczczyenyu uřtauyczna *PatKaz* III 109; *GlabGad* Cv, Dv; *KromRozm* III B7; *BielKom* E7v, G3; *RejZwierz* 27; *BielKron* 7v; *KwiatKsiąź* Kv [2 r]; Infandus, Niewimowny/ Co sie nie godzi álbo nie może być mowá ořięgniono. *Mącz* 118d, 325b; Rádem temu pánie Kriřki/ iż w.m. y wczorá/ y onegda máłó sie řpraczowáł mowá/ bo teraz beřpiecznie y to w.m. rořkażę/ ábyř they řzczęřliwey miłóřci náuczył *Dworzániná Górndworz* Kk8, E7, F6v, X; *WujJudConf* 153v; *ModrzBaz* 92; *KochPs* 107; *SkarŻyw* 206; *ZNam* ia dobrze iey

mężá/ [...] Chromy y iednooki/ záiąka fie w mowie *BielSjem* 10; Inculco – Vftawną mową wlepiam, wmawiam. *Calep* 524a; *WujNT Act* 14/11; *SiebRozmysł* H4v; *CiekPotr* 61; *KlonFlis* F2v.

mowa czego (1): Przełto też S. Páweł Ewanieliá Świętą zowie/ przepowiedanie łálki y mowá poiednánia z Bogiem. *KrowObr* 44.

mowa przez kogo (1): o rozmáitym okázowaniu y obiáwianiu/ o widaniu y mowie Bożey/ przez Anioły *CzechRozm* 40v.

mowa o czym (2): *SienLek* Vuu3; Magniloquentia – Mową o rzeczach wielkich. *Calep* 629b.

mowa czyja [w tym: *pron poss* (2), *ai poss* (1)] (3): A ták/ nie chcąc ia/ áni mogąc być długim w fwey mowie/ á prowadząc ku końcu rzecz záczyćtá [...] ták powiedam *GórnDworz* Eev; *CzechRozm* 40v; *WujNT* 1.Cor 2/4.

W przeciwstawieniach: »mowa ... skutek, słuchanie« (2): gdyby [...] nie byłá iákoby rozdwoiona Rzeczpołp:/ mnieyby mowy było/ á skutku więcey. *GórnRozm* M4; Człowiek ma być prędkim ku fłuchaniu/ á leniwym do mowy y gniewu. *WujNT* 785.

W połączeniach szeregowych (3): áby w iedzeniu/ w picciu/ w mowie/w ftaniu/ w chodzeniu/ przyftoinie łobie [*uczniowie*] poczynáli. *GórnDworz* Ff2v, V7v; *CzechRozm* 40v.

Zwroty: »mowę przer(y)wać, mowy przerwanie, mowy przerywacz, rozrywca« [*szyk zmienny*] (2:1:1:1): Ták podoba mi fye tá roznicá twoiá [...] iż Krolá Polfkiego oddzielałz ták od pogánfkich/ iáko też y od Krześcijáńfkich Krolow innych [...] álem ia podobno zgrzeżył/ żem ci mowę przerwał? *OrzRozm* L4v; *Interpello Est loquentem vel aliquid agentem interrumpere* – Przeriwam mowe, wpadam w drugiego rzecz. *Interpellatio*, *Interloquutio*, *interruptio*, *impeditio* – Mowi przerwanie. *Interpellator*, *Inventor*, *qui interrumpit sermonem aut aliud aliquid agentem*. – Mowi rozriwca, przeriwac. *Calep* 553a.

»w mowę wpadać, wtrącić się; wpadnienie, wtrącenie się w mowę« [*szyk zmienny*] (1:1:1:1): *Interfari*, *Interfatur*, *interfari interpellare*, *loquentem interrumpere* – Wtracicz fie w mowę. *Interfatio*, *Interpellatio* – Wtracenie fie w mowe. *Calep* 551a; *Interloquor*, *Interpello*, *alterius loquentis orationem interrumpo* – W mowe wpadam. *Interlocutio*, *Sermonis interpositio*, *interpellatio* – Wpadnienie w mowę. *Calep* 552a.

Wyrażenia: »obyczaj, sposob mowy« (2:2): Pan Spytek Iordan Woiewodá Krákowłki/ y zali on nie iefth Orator/ w Rádzie krotki á fłodki: ktory obyczaj mowy *HOMerus* [...] bárzo chwali. *OrzRozm* Q3v; *RejPosRozpr* cv; *CzechRozm* 200 [2 r.].

»prożna mowa« = *mówienie na próżno* (1): bo gdzie kto trudnie/ á wwikłáno mowi/ iż to nie może wniść zaráz w głowę/ á w wyrozumienie ludzkie/ ták to iefth prożna mowá *GórnDworz* F3v.

»w przypowieściach mowa« (1): O zwyczáiu y przyczynách tákiey w przypowieściach mowy/ y o trudności piłmá ś. *SkarKaz* 80a.

Szeregi: »(i) mowa i kazanie« (2): Bo po mowie y kazaniu/ groby świętych napierwłze/ záprawdę/ máią mieyfłce/ iżz dufze łudzkie [!] ná święte pátrząc/ iemi fię ku ich náłładowaniu pobudzaią. *SkarŻyw* 132, 201.

»mowa i przepowiedanie« [*szyk 1:1*] (2): *KrowObr* 44; á mowá moiá y przepowiedanie moie [*sermo meus et praedicatio mea*] nie było w przyłudzaiących mądrosći ludzkiey fłowiech *WujNT* 1.Cor 2/4.

»ani skutek ani mowa« (1): áby [*nieznajomi*] [...] mieli go [*dworzanina*] za thákiego/ zá iákiego fie mieć íam chce: chociaźby íełzcze nic áni íkuthkiem/ áni mową nie począł íobie. *GórnDworz* L8.

»(tak) mowa albo (jako i) sprawa« (2): áby człówiek ták z mową/ iáko y s ípráwámi namniey fie nie wydwarzał/ íedno niedbále iákoś á wrzkomo tego íobie niemáiąc ni zač wízytko czynił *GórnDworz* E7; *Calep* 453b.

»tak mowa, jako i ípiewanie« (1): Głós barzo rzezny á miáłfzy tak w mowie iako y w ípiewaniu człówieka też grubego rozumu znamionuie *GlabGad* O3v.

b. Gestami, znakami (1) : brał od nich [*Alonsus od mieszkanców wyspy*] Perły rozmáithe/ białe y czyrwone zá íkło/ zá dzwonki/ zá igły/ przez znáki fie ínimi ípráwuiąc w mowie. *BielKron* 443v.

3. Sztuka przemawiania, retoryka; sermo Vulg (13) : *GliczKsiąż* K7; *BielKron* 253; In dicendo exercitatus, Dobry wymowcá/ Wycwiczony w mowie. *Mącz* 14c; *PaprPan* P2, Q3; *SkarŻyw* 328; Pindarus też bárzo chwalił Epáminondá Thebáńského/ ktory będąc biegly w mowie/ máło íednák mowił. *Phil* G; *WujNT* 2.Cor 11/6, s. 645.

W połączeniach szeregowych (2): yáko Fenix Achileśowi nye tylko w mowye/ w náuce/ ále też y w ípráwách/ w obyczáyách wodzem był. *GliczKsiąż* L6v; Krolu [...] kto ciebie nie mnieyfy? práwie bez równóści/ *W rádźie*/ w mowie/ w dowćipie/ w vmyłtu mierności? *SzarzRyt* C2v.

W porównaniu (1): Sendiwoy Czarnkowlki Koronny/ Referendarz w mowie iák Cicero ogromny/ Od wízytkiey Sláchty w obec Krolá pozdrawiáiąc *StryjWjaz* Cv.

W charakterystycznych połączeniach: w mowie biegly, bezpieczny (2), niemniejszy [kogo], nieumiejętny, ogromny, prostak, sławny, wycwiczony.

a. Talent krasomówczy (1) : íedno íż rózne íády/ rozdał [*Bóg*] w náfze główy/ Ciebie mądrym vrodził/ á mnie nie dał mowy. *KmitaPsal* A5.

4. Formułowanie wypowiedzi, sposób mówienia, wysławiania się; styl (78) : *BibRadz* *5; Laconismus, Id est, breuiloquentia, Krótka mowá/ yáko Spártani zwykli mówić. *Mącz* 181b; Macrologia Latine longa oratio vel longus sermo, Długa mowá *Mącz* 203a, 197c, 220d, 221d; ludzie ták powiedáią/ że to naycudnieyfa mowá/ kthora íełt podobna pięknemu píńaniu *GórnDworz* F3v, F2, F3v; *HistRzym* 41v; *RejPos* 313; ále ták ítrálfzne powieści/ tłumácząc ochędoftwá mowy ízukáć/ niebezpieczna rzeci íełt. *BudBib* b3v; Powieda tám/ że Lácínicy kśięgi fwoie/ dla cudney mowy pokázili *BudNT przedm* c5v; íż íełt Synechdochica locutio/ to íełt mowá táká/ ktora dla íednego/ y drugich przykłáda/ iáko dla íedney włáfney mátki może y oyczýmá názwáć z nią weśpołek rodźicámi. *CzechRozm* 160, 34, 107v, 139, 157; á przetoź gdy do nich kto ma mówić trzeba wízytkę mowę odmienić [*totus sermo fingendus esf*] á ták zformowáć/ iákoby nie ztym co go widźi/ ále zkim ínfzym/ ábo o kim ínfzym mowił. *ModrzBaz* 59v; *SkarŻyw* 140; *BielSjem* 3; *BielRozm* 22; *Calep* 139a; *GórnTroas* 21; *PaxLiz* C2v.

mowa o kim (3): Wiemy dobrze że dwoiáka íełt mowá w pífmie fwięty m o Synie Bożym. Bo poniewaź Syn Boży íełt Bogiem prawdziwym/ tedy o nim raz mówi wielmoźnie pífmo/ iákże to przyfłtoi Máiełtatowi íego. A íże też íełt człówiekiem y Pońrzednikiem nálfzym [...] tedy też wielekroć pífmo o nim mówi [...] iáko o Pońrzedniku *SarnUzn* F3v, F3v *marg*; *BudBib* c3.

W charakterystycznych połączeniach: *mowa cudna* (2), *długa, krótka* (3), *okazała, piękna*; *mowy ochędostwo*.

Fraza: »bywa mowa« = *mówi się* (1): Wiem że w języku Hywreyfkiem/ to łowo Izrael/ gdy znaczy ziemię Izraelfką/ tedy bywa tak oniem mowá/ iáko o niewieście/ albo o ziemi (in foeminino) *BudBib* c3.

Wyrażenia: »dworska mowa« (1): POłłał ieden Ziemiánin do Páná [...] Sługę [...] nie bárzo dworfkiégo/ Który łye tám łpráwował podle łwoiéy głowy/ Nie pátrzáiąc wklonu/ áni dworfkiéy mowy. *PudłFr* 25.

»gładka mowa« (3): Dobrym Krzełcijaninem nie tego ia zowę/ Co umie díputowác/ i ma głątką mowę. *KochSat* B; *BielRozm* 27; *CiekPotrŚredz*)?(4v.

»mowa niewydwarzana« (1): iż łie nikáfká o to nie łtára [*piękna białogłowa*]/ áby łie cudną zdála: chod/ mowá/ niewydwarzána/ y włzytko po prołtu *GórnDworz* G2.

»pochybna mowa« (1): Soloecismus et Soloecon, Poblędna/ pochybna mowa [!]/ albo píanie w którymkolwiek yęzyku gdy zwłázczá nad zwiczay a záchowanie yęzyku onego nowość yáką w yęzyk wnošimy. *Mqcz* 400a.

»pospolita mowa« = *proza* (3): Soluta oratio, eyn prołe Połpolifca mowá *Murm* 189; *BartBydg* 146; Do mowy połpolitey wierłzow podobnošci. Nie pátrząc píálíšcie *CiekPotr Średz*)?(4v.

»prosta mowa« (1): Ale mi tego nigdy nie wybielz z głowy [!]/ Iż do Wiáry zbáwienney trzeba prołtey mowy. *Prot* C2.

»przełtrona mowa« (1): ten ktory przed tym był zátrzyman iákim niedołtátkiem mowy/ tedy będye przełtroną mowá á prędkimi łwoy obdárzon *RejPos* 313.

»rymowna mowa« = *conclusa a. numerosa oratio* *Mqcz* (3): Metrum. Latine mensura Miárá. Accipitur autem pro carmine, Miáłto wierłzów/ To yełt rymowney mowy. *Mqcz* 220a, 56c, 253b.

»składana mowa« (1): Są tełz y drudzy acł dowćipu prętkiego/ awłzakofł ięzyka y wymowy nierychłego/ á takowi łię ku składaney mowie/ y ku oracyam pochodzącym wedłóg náuki Retoryki [...] godzá. *KwiatKsiąż* Kv.

»wdzięczna mowa; wdzięczność mowy, w mowie« = *blandiloquentia, lepor dicendi a. sermonis* *Mqcz*; *suaviloquentia* *Calep* [szyk 8:1] (5;3:1): *BielŻyw* 90; Hostem facunde alloquendo sibi coneiliavit, Poziskał łobie wdzięczną mowá nieprzyácielá. *Mqcz* 116d; Sermonis lepor, lepor dicendi. Wdzięczność mowy *Mqcz* 189b, 197c, 497b; Affabilitas, facilitas alloquendi, comitas in sermone, facilitas audiendi – Wdzecznołsz mowij. *Calep* 40b; Suaviloquentia, Orationis suavitas – Wdziecznołcz w mowie *Calep* 1014a, 40b, 416b.

»węłowata a krótka mowa« (1): Laconismus, Breviloquentia, brevitás in dicendo [...] – wełowata a krótka mowa. Tractum a Lacedaemoniorum moribus, quibus prolixa loquacitate nihil erat odiosius. *Calep* 557a.

»w rym wiázana mowa« = *wiersz* (1): Zábáwiam łie tu w rym wiázána mowá *GrochKal* 3.

Szeregi: »mowa i język« (1): iłz dułzá tákiemi cnotami vbogácona/ mowę tełz y ięzyk dziwná wdzięcznošciá okrafzoná miáłá. *SkarŻyw* 317.

»mowa i wymowa« (2): To czo fie thu około mowy/ y wymowy/ mowiło [...] iżem fie thák długo tym báwił/ vrořło to ftąd/ żem W. miłósciam chciał pokázác/ iáko przemierzła rzecz ieft/ wydwarzánie/ á ná drugá ftronę/ iáko łzczyrość/ á niedbále iákieś czynienie rzeczy/ ma grácią. *GórnDworz G, G.*

a. Wyrażenie, zwrot, figura stylistyczna, wyraz, idiom (20) : Obsolevit iam ipsa oratio, Záfártázáá fie/ álbo wyřłá z vożywánia [!] tákowa mowá/ nie mowiemy ták teras *Mącz* 262b, 3a; iż łá takie włádnóści mowy w káżdym ięzyku/ że w drugi ięzyk z ftudnořcią mogá być przełóżone gdyby fie łowo od łowá/ przekłádác miáło. *CzechRozm* 127v, 133v, 140 *margin.*

mowa o kim (1): a nád to y łámy mowy y terminy o Bogu/ o Chriřtuřie/ o zbáwieniu/ o vřpráwiedliwieniu/ o wierze/ o pořwięceniu/ máiá być licowáne *CzechEp* 108.

mowa czyja [w tym: *pron poss* (2), *G sb* (1), *ai poss* (1)] (4): *Mącz* 194b; *WujJudConf* 253; Bo káždy ięzyk ma włádné mowy łwoie/ ktore w inřzym ięzyku mieyřcá nie máiá. *WujNT przedm* 19, 193.

W połączeniu z ai od nazwy etnicznej [w tym: *grecka* (1), *łacińska* (1), *żydowska* (1)] (3): *BibRadz* *5 *cf* »słowo a mowa«.

Z przytoczeniem w funkcji przydawki dopełniającej (2): W ćiele co czynić y ćierpieć pořpolita mowá piřmá řwiętego. *CzechRozm* 39 *margin* [*idem*] **5.

Zwrot: »mowá przeżywác« (1): ácz złá myřlá/ ále iednák prawdźiwá mowá/ Páná nářzého Sámáritanem/ (które łowo od ftrořá v *Zydow* wyřłó) źli oni ludźie przeżywáli. *OrzQuin* D3.

Wyrażenie: »mowa Pisma řwiętego« (3): *CzechRozm* **5, 39; Graecki y *Zydowłki* ięzyk wiele pomagáią do wyrozumienia włádnóści mow piřmá S. *WujNT przedm* 19.

Szeregi: »mowa, (a) rzecz« [*szyk 1:1*] (2): Idioma, dr. [= *dicitur*] proprietas loquendi in qualibet lingua, etc., rzecz, mova *BartBydg* 71; *Lingua*, Ięzyk teź mowá á rzecz ofobliwa którego narodu. *Mącz* 194b.

»słowo a mowa« (1): Bo ácz łámi [*tłumacze*] nie do końcá w ięzyk Polłki byli wprawnemi/ wřzákże fię im na tym dořyc zdáło/ iż łow á mow zwycźáynych *Zydowłkich*/ *Greckich*/ y *Łacińłkich*/ mocy y włádnóści tym podawáli/ kthorzy w ięzyku łwym przyrodzonym pierrwře mieyřce miedzy nimi trzymali *BibRadz* *5.

»mowa a stosowanie słow« (1): Náyduyá łye [w *Piřmie řw.*] y przypowyřci/ y mowy/ á ftóřowánýa łow nýezwycźáyne nářřym yęzykom y pořpolitemu vżywánýu. *KromRozm II* n4v.

»mowa i (a) termin« [*szyk 3:1*] (4): *CzechRozm* 59v; A naprzod mowy y terminy niektore pokaźę/ ktorych X. K. używa: iákie nigdźiey piřmu ř. nie łá zwycźáyne *CzechEp* 140, 108, 151.

b. Termin logiczny: teza (1) : Thesis – Mowa do pytania. [...] Quaestio, sive argumentum, quod nobis tractandum, disputandumque proponimus. *Calep* 1065a.

5. Wymowa, sposób wymawiania, artykulacji, dykcja (46) : gdiź przez nich [*warg*] mowa dořtateczná nie moźe być, dla niektorich liter czo fie w wargach zamykaiá, iáko łá BFPM. *GlabGad* C2, Cv; *Rejřóz* M8v; zwano [*Jerozolimę*] Iebuzłalem/ potym gdy fie przemieniło w mowie b ná r/ zwano Ieruzálem. *BielKron* 69v; Był [*Kazimierz Jagiellończyk*] wzrořtu mkłego/ prořty w obycźáiach/ mowy łzepietliwey *BielKron* 397v, 28, 276; *KwiatKsiąź* I, Kv; *BielSat* C2; *Oczko* 34; *BielRozm* 18; Balbutio – Zaiąkam łzie, zaczinám łzie w mowie, blegoćę. *Calep* 122a, 470a, 485b.

mowa czyja [w tym: *pron poss* (7), *G sb* (1)] (8): twoja mowa ciebie wydaie [loquela tua manifestum te facit]/ bos z Galilee. *OpecŻyw* 112v [idem: *MurzNT Matth* 26/73, *LatHar* 696, *WujNT Matth* 26/73]; *MurzNT Matth* 26/73; *BudNT Mar* 14/70; *LatHar* 696; *WujNT Matth* 26/73, s. 179 marg.

W połączeniu szeregowym (1): To thu robią álchimią/ Z mądrych ízalone gdy piją. Tu lie wnet odmieni głowá/ Krok poštává wzrok y mowá. *RejZwierc* [238]a.

W charakterystycznych połączeniach: *mowa dostateczna* (2), *głośna, prędká, szepietliwa*; *w mowie dostatek, zacięcie* (zacinać się) (2), *zająkanie* (zająkać się) (2).

Wyrażenia: »mowa języka« (2): [liter łacińskich] ná których wżyŃtkie mowy íęzyków wżyŃtkich [...] záładzone íą, niémáŃz wiécéy iedno dwádźieściá y trzy *JanNKar* B3, Dv.

»świegotliwa mowa« (1): roŃpuŃnym ímiechem/ zbytnie beŃpieczná/ á Ńwiegotliwá mowá/ przypráwi íe [białogłowá] o nietrefná Ńławę. *Górndworz* Xv.

»zemdlona [= *afektowana*] mowa« (1): bo y owá iedwabna poštává/ Ńłowá pieŃzczone/ zemdlona mowá/ (iáko íe ná tę Ńubtylność drudzy wydáią [...]) niewiem komu by íe ná Ńwyecye podobác moglá *Górndworz* E.

Szeregi: »głos i mowa« (1): Iáko íię Ńłowo náŃze wewnętrzne głoŃem y mowá obiáwia *SkarKaz* 487a.

»i pismo i mowa« (1): kładę tu Orthogrąphiá [...] Ianá KochánowŃkiego [...] nie iedno rzeczá łámá, ále y píŃmem, y mowá *JanNKar* D3v.

a. *Głos wydawany przy pomocy organow mowy* (17) : *RejKup* k4v, cc3v; dla mowy áby ich [przebranych za dziewczki młodzieńców] nie poznano było prawdziwych kilku biaŃlych głow/ kthore ípráwowáły wżyŃthko od innych. *BielKron* 320v; Nie íŃzby z wŃt OycowŃkich y SynowŃkich ták pochodził y tchniony był [Duch Ńw.] / iáko íię mowá ná powietrzu rozchodzi *SkarŻyw* 278; *KochSz* C2; *SkorWinsz* A3v.

mowa czyja [w tym: *pron poss* (2), *G sb* (1)] (3): A mowíł to z wielką powagá i ítatecznością twárzy i mowy Ńwoiúi *MurzHist* H2v; *LubPs* hh5v; *KlonŻal* D3v.

W porównaniu (1): Bo íeŃt mowá przyrodzona tám tego narodu [niemieckiego]/ Iákby głoŃne pudło ípuŃcił z wyŃokiego wŃchodu. *KlonŻal* D3v.

Przysłowie: Nie trzebáciem mowy pátrzyć/ Ale dzieie mamy báczyc: Sáć po głoŃie báránkowie/ Ale po zębiech wilkowie. *BierEz* N2v.

Wyrażenie: »smutna, záłosna mowa« (1:1): rzekł tak [...] wielmi ímutná mowá. *MurzHist* L4v, R4v.

Szeregi: »mowa albo głoŃ« (2): [flegmatyk jest] mówy álbo głoŃu záprzáłego/ nieznácznégo/ nie wdźięcznégo *Oczko* 34; *CzechEp* 154.

»mowa i Ńłowa« (1): O Ńoba [!] íego mowa i Ńłowa barzo wáŃné byŃły/ v tych ktorzy náń patrzyli abo go Ńłu« chali. *MurzHist* T2.

W przen (2) :

Zwrot: »mowá Ńzmergać« = *mówic głoŃno, wybuchowo* (1): Gdyby nád kupá pierza ten Koczpergał Owák ízturmował y tą mowá ízmergał/ Rozpierchłoby íię od owego gromu/ WŃzędzie po domu. *KlonFlis* H3v.

Wyrażenia »mowa piorunowa« (1): Tám Niemiec bárzo zágniewány/ mowá Odpowie tobie práwie piorunowá *KlonFlis* H3.

b. *Wydawanie zamierzone i celowe przy pomocy narzędzi mowy odpowiedniego dźwięku; cmokanie albo mlaskanie (1)* : Poppysmata – Mowa do ogłaskanią kony [...] *Proprie dicuntur ea vocis blandimenta quae fiunt equis indomitis cum tractatione manu Calep 822a. [Cf Poppysmata ... Czokanie/ hahákánie Mącz 312b.]*

6. *jęz. Język jako zasób wyrazów, zwrotów i form używanych w celu porozumiewania się; dialekt; odmiana danego języka używana w pewnym określonym środowisku; sermo Mącz, Modrz; lingua Mącz, Vulg (130)* : mowę łobie zmyflili [Cyganie] ku kradzieży godną/ aby im nikt nierozumiał iedno łami łobie *BielKron 261v*; Przy ieżierze Kitay/ ludzie fą czarni/ mowy dziwney *BielKron 433v, 243v, 336, 337v, 347*; *OrzQuin B3, I3v*; *SienLek a4v*; iż the dwie mowie [grecka i łacińska] fą nacudnieyŹe *GórnDworz F7, F7 [2 r.]*; *BudBib c*; *ModrzBaz 135*; *KochPs 81*; *Calep 500b*; *WujNT 1.Cor 12/10, 28.*

mowa czyja [w tym: pron poss (19), G sb pron (11), ai poss (3)] (33): *BierEz R4v*; abowiem [bracia] nye wyedźyeli by Iozef ich mowę rozumyał dla tego iż przez tłumacza mowił *HistJóz C3*; *BartBydg 31b*; *FalZioł IV 29c*; *BielŻyw 112*; *MurzNT 8v*; *OrzList i2*; *RejZwierz 66v*; *BielKron 291v, 358v [2 r.]*, 385, 437, 441v, 451v, 452; że my Polacy/ iáko y ini Słowiáńkiego iezyká ludzie/ mowę fwą z Gréckiego iezyká mamy wziętą *OrzQuin O4v*; nie telko tego nie gánię kiedy s tak podobnego náłzey mowie iezyká/ iáki ieft Czelki/ [Polak] weźmie fłowo *GórnDworz F2v*; *WujJudConf 243*; Co fię tknie PolŹczyzny [...] wiem iż náŹy Polacy poŹpolicie oney krajny mowy w pińaniu vżywaią/ zktorey kto rodem. [...] GłupŹtwo to ieft mową iedney kráiny gardzić/ á drugiey fłowká pod niebiołá wynosić *BudBib c*; *StryjKron 31 [2 r.]*, 46; *KochPhaen 2, 13*; *GrabowSet Xv*; *JanNKar C4v*; *KlonFlis B3, D4v, Fv, Hv*; *KlonWor 16.*

W połączeniu z przymiotnikiem lub z szeregiem przymiotników od nazwy etnicznej [w tym: grecka (8), hebrejska (9), lapońska, litewska (2), liwlandzka, łacińska (11), niemiecka (6), perska, polska (13), ruska, rzymska, saraceńska, starorzyska, szwedzka, turecka, włoska, wuherska, żmodzka, żydowska (4)] (56): *March¹ Wiet Av*; *Pifał [Varro] kxięgi niektore zwłáŹcza o mowie łacińskiey BielŻyw 128, 63, 111, 129*; *MiechGlab *2, **3v, [90]*; *RejKupSekl a7*; *HistAl L3*; *OrzList i2*; *RejZwierz 66v*; *BibRadz *2*; *OrzRozm Vv*; *Mowá ludu SłáŹkiego iefth Niemiecka/ ále z drugiey ftrony Odry ku PolŹce mowá PolŹka. BielKron 291v, 252, 275v, 336v, 358v, 438 [2 r.]*; *SienLek Yyy*; iż zá krolow RzymŹkich nie byłá w thákiey wadze RzymŹka mowá *GórnDworz F7v, F4, F6*; *BudBib b3v, I 1a marg, b marg, 197a marg, 214c marg, 259a marg*; *CzechRozm 17*; wiem to pewnie/ że tho fńádniey/ wymowniey/ y fzyrzey/ ŁáćinŹká mowá vdáćby fye mogło lecz że PolŹkie Cieplice/ niech po PolŹku mówią *Oczko A4v*; *StryjKron 46 [3 r.]*; *CzechEp 273, 278*; *Calep 585a*; *KołakSzczęŹl B4v, Dv*; Iáko ná przykłád ono/ Będzie miáłá w żywoćie/ miáłto Będzie brzemienna/ ieft *Graecifmus*, to ieft fpoŹob Graeckiey mowy. [...] Záfię *Hebraifmus*, ábo fpoŹob ŻydowŹkiey mowy ieft; Synowie oblubieńcá/ miáłto fwałow/ ábo goduiących. *WujNT przedm 20, przedm 1, 2, 20, 25, 30 [2 r.]*; *JanNKar C4 [2 r.] D2v*; *JanNKarOrz F3v*; Tę [grecką komedyjå] do fńárorzymŹkiey Mowy Płautus przenioŹŹy, TRINVMVMVM miánował. *CiekPotr 3*; *KlonWor 26.*

W połączeniu z G nazwy etnicznej (2): iż ieden ieft ięzik y mowa tich Iuhrow ktorzy fą w ziemi Wuherskiey, iáko y onych ktorzy zoŹtali w Iuhrze. *MiechGlab 60*; *SarnStat 1224.*

W charakterystycznych połączeniach: mowy obyczaj (3), sposób (4), włas(t)ność (5); mowy sposob własności; mowy używać; mowie (po)rozumieć (3).

Zwroty: »mowę [jaką] mieć« = języka jakiego używać, językiem jakim posługiwać się, władać (3): [Satyrowie] mowy żadney nie máią/ tylko iáko malpy krzykáią. *BielKron* 8, 252, 275v.

»mowę [jaką] (a. [jakich]) słow), w [czyją] mowę, w [czyj] język namieszać; [jaka] (mowa) mieszana z [jaką]« (2:1;2): [Litwini] będąc między rozmaitym narodem rozmaitych łow w swoię mowę námieľzáli. Będąc nád morzem gdzie pierwey byli Cymbrowie/ wiele mowy Niemieckiey w swoię námieľzáli *BielKron* 358v; Liwłáncka mowá mieľzána z Rufką y Litewfką/ á Swecka z Niemiecką *BielKron* 438; *StryjKron* 46.

»mowy się (na)uczyć« [szyk zmienny] (4): pirwey sie był [Temistokles] Perfkiey mowy nauczył *BielŻyw* 63; *RejKupSekl* a7; do ktorey kráginy [Cyganie] przydą/ pilnie sie mowy vczą dla pożywienia. *BielKron* 262; *KlonFlis* F.

»mowy [jakiej a. czyjej] (na-, prze)wyknać« [szyk zmienny] (3): *BielKron* 336v, 437; Przewyknąwłzy niecnotá Sáráceńfkiey mowy/ Ceni poddáne cudze/ y fwobodne głowy. *KlonWor* 26.

»pomieszać mowę [z kim]« (2): *BielKron* 358v [idem] *StryjKron* 46 cf »narod i mowa«.

»[co] w, na [jaką] mowę przełóżyć (a. jest przełózon); wykładanie [czego] na [jaką] mowę« [w tym: z [jakiej] mowy (1), z [jakiego] pisma (1)] [szyk zmienny] (2:1;1): Ktoreż to [księgi Ksystusa] Ruffinus [...] z greckiey mowy w łacinską przełóżył *BielŻyw* 129, 111; iąłem sie był wykładania nie ktorych rzeczy z łacinskigo píma na polfką mowę. *MiechGlab* *2; *BibRadz* *2.

»[jakiej] mowy świadomy być« (1): Litewfkiey mowy świadomifmy wśzyłcy *BielKron* 438.

»mowę umieć« (1): bo żaden kapłan z Zmodzłky mowy nie vmiał *MiechGlab* 91.

»wprawować się w mowę« (1): Iżby się tu zbieżawłzy [książęce dziatki] łzczypály ty Kwiatki Wpráwuiać sie w te mowę y wten Ięzyk sławny. *MączLub*.

»[czyją a. jaką] mową, w [czyjej] mowie znać« [szyk zmienny] (6:1): Ná moście ktory Niemcy swoią mową Zielonym zową. *KlonFlis* D4v; Także też y Brzeg głowny w swoiey mowie: Flis Łądem zowie. *KlonFlis* Fv, B3 [2 r.], G4, G4v, Hv.

Wyrażenia: »chłopska mowa« (1): Plebeius sermo, Profta/ Chłopska mowá. *Mącz* 303d.

»domowa mowa« = język potoczny, codzienny (1): Quotidianus et familiaris sermo, Nie piłzna/ Profta/ Domowa mowá. *Mącz* 88c.

»flisowska mowa« (1): A gdzie się Narew ná práwo chynełá/ A od Krolowey ná rozno plynęłá/ Pod sławny Olbiąg/ NOGATEM to zową/ Flifowfką mową. *KlonFlis* G4v.

»gładkość [jakiej] mowy« (2): ktora [Biblija brzeska] iáko gładkością Polfkiey mowy przechodzi Krakowfką/ ták iest błędow y kácerftwá pełná *WujNT przedm* 1, *przedm* 2.

[»gruba mowa«: pro Barbarifmo zá grubą mowę *StryjKron* 106.]

»katowska mowa« (1): Odpowie miłtrz Sądowi fwą kátowfką mową *KlonWor* 39.

»męska mowa« (1): *WLoski* ięzyk ácz iest bliższy łácińfkiego, y mowy łácińfkiey, ieno iż nákáżony, y iuz piełczeniśzy, y różny od onéy męłkiey y poważnéy mowy łácińfkiey *JanNKar* C4.

»mowa nabyta« = *język nauczony w przeciwieństwie do ojczystego (1)*: bo nam mowá Polfka przyrodzona ieft/ á Niemcom náłzá mowá nábyta/ vczą fye iey/ Bo od mátek iey nieumieią/ á przeto też oni źle po Polfku mówią. *OrzList* i2.

»mowa (jest) pospolita [= *powszechna, przez wszystkich używana, własna, rodzima*]; pospolitowanie mowy« [*szyk 3:1*] (3;1): *communicatio idiomatum*, pospolitowane mowy naszej *BartBydż* 31b; *GórnDworz* F4; nieznaomych języków używanie nie ma być w kościele Bożym/ ále owfzem mowá polpolitá y włafná ma być wfzytko wedle mieścá y kráiu onego ípráwowano. *WujJudConf* 182; *SkarŻyw* 462.

»mowa przyrodzona« = *język ojczysty [w tym: jest komu (1)]* [*szyk 2:1*] (3): *FalZioł* IV 29c; dla rozmnożenia polfkiego ięzyka, [...] tak aby każdy [...] będączy tey ziemie przyrodzony za słufznym wczinkiem przyrodzoney mowy nie wzgardzał. *BielŻyw nlb* 5; *OrzList* i2.

»wymyślona mowa« [*o języku poetyckim*] (1): Niech wzywa [*flis*] Krolá ktory wiátry fkáłą Przywálił/ wichry y z morfką nawáłą. AEolufem go wymyślóną mowá Poetae zowá. *KlonFlis* B3.

Szeregi: »język, (abo, i, to jest) mowa« = *linguagium et loquela pronunciatioque acuta Miech* [*szyk 4:3*] (7): *MiechGlab* 60; CZáfu onego ieden był ięzyk y iednáka mowá [*labium unum, et verba una*] po wfzytkiey ziemi. *BibRadz Gen* 11/1; *BielKron* 434; *GrzegRóżn* H; *lingua Graeca, Ięzyk Grecki/ To yeft mowá. Mącz* 194b, 386c; *MączLub*.

»narod i mowa« (2): A gdy w tych kraioch ofiedli [*Litwini*] gdzie dziś są/ pomieřzali narod y mowę z Rufią/ thak iż iuż drudzy łobie mało rozumieią. *BielKron* 358v [*idem*] *StryjKron* 46.

»obyczaje i mowa« = *mores, loquela Miech* [*szyk 3:2*] (5): *MiechGlab* 65; ktory [*Ameza książę albańskie*] iuż był poturczony/ mowę y obyczaie miał Tureckie. *BielKron* 252, 275v, 336, 336v.

»żadna mowa ani znaki« (1): A gdy żadney mowie áni znakom rozumieć nie mogli [*mieszkańcy wyspy*]/ vbrawfzy ie chędogo po Hifzpañfku/ puřćili ie záfię wolno do fwoich *BielKron* 452v.

a. Zestawienie w funkcji terminu gramatycznego: »część mowy« (2) : *Denominativum apud Grammaticos quod a nomine deducitur, Co od tey części mowy ymienia pochodzi. Mącz* 249d; *Verbum apud Grammaticos pars orationis actionem aut passionem significans Yedná część mowy/ czynienie/ álbo cierpienie známienuyáca. Mącz* 484b.

7. Fizyczna i psychiczna zdolność mówienia; sermo Modrz, PolAnt (68) : *BierEz* A3v, B4v; *FalZioł* V 58; takowe dzieci bywaią chore, blade, j nie doftateczne w mowie albo w członku nie ktorim *GlabGad* H; *KłosAlg* A3v; pařzerbyczá fwoyá dzyeweczka krařcha yuřch chod y mowá dobra mayacza *LibMal* 1544/83v; Bomfie nie mogła dopytać Z żałóci/ żadnego fłowa Odeřzła byta [*lege*: była] y mowa *RejJóz* H2, E3; *SeklKat* E2v; *RejKup* c2v, k7v, 15v; *RejWiz* 52v; Dał im [*Bóg ludziom*] rozřádek/ ięzyk/ oczy/ wfzy/ y ferce ku myřleniu/ dał też řzofłá rzecz vmyřł/ á řiodną mowę [*sermonem interpretatio operationum eius*]/ ktoraby opowiedála řpráwy iego. *BibRadz Eccli* 17/5; przetho mnimáią być tám ludźi [*Nigrytów*] bez mowy/ to ieft iáko głuchy. *BielKron* 450, 93; *Mącz* 132d, 510c; *RejPos* 298; *GrzegŚm* 31; *RejZwierc* 214v; *BudBib Bar* 5/40; *ModrzBaz* 100v; *KochPs* 56; Przykłady są iáko niema Retoriká/ ktore bez mowy będąc ták mówią/ iż námowią. *SkarŻyw* A3v, 238, 298, 593, 595 [2 r.]; *KochFr* 106; niemym mowę przywracał [*Jezus*]/ fłowá řwego vczył. *ArtKanc* N15, D17; *SkarKaz* 419b; *PaxLiz* E3v.

mowa czyja [w tym: *pron poss* (1)] (3): bychczy anyelką mouą myal y wżytky pyłma przeczthl przelz twey lałky nycz my to nyeyelth *PatKaz II* 20; *RejWiz* 147; *SkarŻyw* 131.

W połączeniach szeregowych (2): *FalZioł II* 4a; Iuż mowá/ iuż wzrok/ iuż słuch/ iuż wżytki śmyłły w nim śprołnie śie odmienić mułzą *RejZwierc* 75v.

W charakterystycznych połączeniach: *mowa dobra* (2), *dostateczna*, *hojna*; *mowa jest, jest dana*, *odeszła*, *odpadła*, *nie służy* [komu], *się wrocila* [komu]; *mowy dostaje* (*dostawa*, *zstaje*) [komu] (4), *używać* (*używanie*) (2); *bez mowy być* (3), *stać*; *ku mowie przyść*; *mowę dać* (5), (*nie*) *mie(wa)ć* (11), *odjąć*, (*przy*)*wracać* (*wrocic*) (3), *umacniać*; *mową obdarzyć* (2), *ozdobić*; *na mowie poruszony*, *nie ześć* [komu]; *w mowie niedostateczny*.

Fraza: »zawrze się mowa« (1): Właśnie milczał/ kiedy śie komu záwrze mowá *GosłCast* 71.

Zwrot: »mowę stracić (*a. utracić*); *mowa stracona*« [szyk zmienny] (14;3): *OpecŻyw* 131v; Też mowę śtraczoną przywracza ktora ginie dla paraliżu albo apoplexijej/ gdy ten łok tego ziela będzie dawany *FalZioł I* 63c, 14v, II 9b; Cemu ludzie chocia ięzik maią wżakoż czałem mowę traczą. *GlabGad* C6; *MiechGlab* 48; *RejWiz* 93v, 126; *Mącz* 396d; *SienLek* 61v, S[ss] 3v; A tho iuż będziełz miał znák/ iż mowę śtráciłz/ á będziełz milczący *RejPos* 295v, 203; *StryjKron* 350; *Obmuresco*, quasi mutus fio – Oniemiałem, mowem vtracziel. *Calep* 715a; *SkarKaz* 419b; *GosłCast* 24.

Wyrażenia: bibl. »mowa języka« (1): przywiedli mu [Jezusowi] człowieká od dyabła zmamionego/ thák iż był śtrácił/ y słuch vżu śwoich/ y mowę iężyká śwego. *RejPos* 203.

»mowa wszech językow« (1): gdy dwánałcye Apoštołowye wżywałły przez ducha śwýęthego mowę wśłech yęzykow/ á chcąc ewányelią śwyát nápoić/ częłci śwyátá myędzy łobą rozdzýelili byli *KromRozm III* N7v.

Szeregi: »dowcip i mowa« (1): A iż śię człowiek lepiej niż ktore inśze łtworzenie/ do tákowego zgromádenia y śpolnego obcowania zgodzi/ vkázuie to iego przyrodzony dowcip y mowá [*ratio et sermo*] *ModrzBaz* 2v.

»mowa i język« [szyk 1:1] (2): A kto ná sławę ich [świętych męczenników] ták hoyną mowę y dołtátny iężyk mieć może? *SkarŻyw* 206; *SkarKaz* 118b.

»mowa i pisanie« (1): y ia/ tymże kłztałtem y ku temuż końcowi/ wżywam mowy y piłania mego *CzechEp* 77.

»rozum i mowa« (5): Acz śtrach rozum y mowę mułi wżytkim odiąć *RejJóz* P4; Non consistere mente, lingua oratione, Rozum y mowę śtrácić/ mówić niewiedzieć co. *Mącz* 396d; *GrzegŚm* 49; *KochPieś* 51; *GrabowSet* V4v.

»mowa, władza« (1): wrocił śię Báłły [...] nálaźł cały chleb y wodę/ lecz łamego [*poszczącego*] ná poły vmárłego/ bez mowy/ bez władzey vyrzał. *SkarŻyw* 29.

W przen (1) : Bo ma też śwoię mowę krew męczeńśka/ ktora ácz nie przez vży wchodzi/ ále śumnienie mordercow śwoich przenika v ściłka. *SkarŻyw* 131.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (12) : *Murm* 192; *Sermo. Redt. Mowa. Mymer*¹ 23v, 10v; *BartBydg* 103; *Mącz* 197c [2 r.], 269d; *Calag* 390b; *Logos – Mowa, rozum, item, słowo. Calep* 611b, 613a [2 r.], 972b.

Synonimy: 1. gadanie, gadka, powieść, rzecz, wyrok; a.α. logos, obietnica, rzecz, słowo; β. »Syn Boży«, logos, słowo; b. dyjalog, gadanie, gadka, rozmowa; c. kazanie, oracyja, przemowa, rzecz; α. opowiadanie; d. głos, sława, wiadomość, wieść; 2. głoszenie, kazanie, przepowiadanie; 3. retoryka, wymowa; 4. a. rzecz, słowo, termin; 5. wymowa; a. głos; 6. głos, język.

Cf **MOWIENIE**, MOWODWORNIA, MOWORZECZNA, MOWSTWO, **NIEMOWA**, **PYSZNOMOWA**

KK